

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

Факультет психології

Кафедра психології розвитку

Дипломна робота

Вплив особистісного рівня культури на соціальну адаптацію молоді

на здобуття освітнього ступеня «магістр»

з напрямку «Психологія»

Студента 2 курсу

(Спеціальність «Психологія дитинства та сім'ї з основами психотерапії»)

Іванова Матвія Олександрівна

Науковий керівник

доктор психологічних наук

Мілютіна Катерина Леонідівна

Допустити до захисту БК

Кафедра психології розвитку

Протокол №_____від_____

Завідувач кафедри

Доктор психологічних наук, професор

Власова Олена Іванівна

(підпис)

Київ – 2022

Зміст

Вступ	3
Розділ 1. Значення культури в психології.....	7
1.1. Психологічна культура особистості.....	7
1.2. Вплив сім'ї на формування особистісної культури	15
1.3. Вплив несвідомого на особистісну культуру	18
1.8. Психологічні чинники соціальної адаптації	22
Висновки до РОЗДІЛУ 1	25
РОЗДІЛ 2. Методологічне обґрунтування емпіричного дослідження впливу особистісного рівня культури на соціальну адаптацію молоді	28
2.1. Етапи емпіричного дослідження.....	28
2.2. Методи емпіричного дослідження	29
2.3. Опитувальник рівня культурного інтелекту особистості.....	33
Висновки до Розділу 2.....	35
РОЗДІЛ 3. Результати дослідження впливу особистісного рівня культури на соціальну адаптацію молоді	36
3.1. Інтерпретація результатів дослідження чинників особистісної культури досліджуваних	36
3.2. Аналіз ціннісних орієнтацій.....	41
3.3. Програма тренінгу корекції, спрямована на підвищення рівня культури особистості.....	49
Висновки до Розділу 3.....	58
ВИСНОВКИ	59
Список першоджерел	61
ДОДАТКИ.....	67

Вступ

Культура, як і будь-яка особистісна характеристика, у кожної людини має відмінності, адже особистісна культура не освоєна кожною людиною в однаковій мірі: когось приваблює елітарна культура, когось масова. На людину культура впливає все її життя, як-от: локальна культура сім'ї, національна культура, регіональна культура або навіть світова. Локальна культура подається людині її сім'єю, і є передумовою формування у людини певних психологічних характеристик, життєвих цінностей та самооцінки.

Соціальна адаптація — це взаємозумовлений процес пристосування індивіда до соціального середовища і пристосування суспільства до потреб особистості через їх задоволення. Відповідність між рівнем соціальних потреб і рівнем їх задоволення визначає рівень соціальної адаптації.

Люди виражають свої якості і внутрішні процеси у своїй поведінці; найкраще цю поведінку можна прослідкувати в соціумі, де люди актуалізують отриманий раніше досвід у вигляді копінг стратегії та поведінки. Ця поведінка може варіюватися залежно від соціального контексту, психологічних особливостей індивіда, і мірою засвоєння особистісної культури.

Доречно вивчати соціальну адаптацію саме на юнаках, оскільки саме при переході з підліткового віку, людина, зазвичай, вперше стикається з необхідністю адаптуватися до нового соціального оточення. Часто це провокується закінченням школи, і переходом з однієї сталої групи в іншу. Дослідження психологічних характеристик особистості буде відбуватися через призму особистісного культурного рівня юнака.

Актуальність дослідження: процес формування особистості визначається діалектичною єдністю спадкового і соціального, цілеспрямованого і стихійного, позитивного і негативного. Питання того, що більше впливає на особистість: набуте чи спадкове — для психології не нове і вивчалось вже безліччю науковців, і буде продовжуватись вивчатися і надалі. Серед основних

чинників цього процесу можна виділити вплив природного середовища та соціального оточення, суб'єктів суспільного та сімейного виховання, самовиховання, предметно-практичну діяльність та спілкування. Безумовно, цей процес повинен будуватися таким чином, щоб кожна дитина отримала шанс стати справжньою, повноцінною, самостійною та гармонійно розвиненою особою.

Підготувати дитину до самостійного життя – одна з головних функцій батьківської сім'ї. Для досягнення цієї мети батьки повинні докласти зусиль для розвитку інтелекту, емоційної, пізнавальної сфери дітей та можливостей дитини до адаптації до нових умов, застосовуючи виховання та навчання. Дослідити вплив різних типів культур на формування характеристик, необхідних для вдалої адаптації індивіда, є одним з завдань цього дослідження.

Методи наукового дослідження: інтерв'ю, анкетування, спостереження.

Мета: виділити поняття культури особистості; описати особистісні характеристики, які впливають на вдалу адаптацію до самостійного життя; дослідити вплив загального культурного рівня індивіду на формування в нього життєвих цінностей.

Об'єкт: особистісний культурний рівень юнаків та психологічні чинники, які впливають на соціальну адаптацію юнаків

Предмет: Вплив загального рівня культури на соціальну адаптацію юнаків

Гіпотези:

1. Люди, з високим рівнем особистісної культури, краще соціально адаптуються.
2. Дії батьків безпосередньо впливають на формування індивідуального культурного рівня особистості та соціальну адаптацію юнаків.

3. Життєві цінності особистості залежать від культурного рівня особистості.
4. Нульова гіпотеза: рівень культури людини не впливає на соціальну адаптацію людини.

Завдання дослідження

1. Визначити поняття культури та культурного інтелекту
2. Дослідити, як загальний рівень культури особистості впливає на її соціальну адаптацію;
3. Визначити допоміжні чинники, які впливають на соціальну адаптацію;
4. Дослідити вплив батьківської родини на формування у дитини особистісного культурного рівня.

Теоретико-методологічні основи дослідження:

Методики: П'ятифакторний опитувальник особистості, Методика Шварца по вивченню ціннісних орієнтацій, Опитувальник для вивчення взаємодії батьків з дітьми І. Марковської, Методика діагностики соціально-психологічної адаптації К. Роджерса і Р. Даймонда, Опитувальник рівня культурного інтелекту особистості.

Методи наукового дослідження: анкетування, біографічний метод, структурний метод.

Теоретичне та практичне значення отриманих результатів: Практично доведено, як особистісна культура впливає на феномен соціальної адаптації. Проаналізовано особистісні та ціннісні чинники, які впливають на цей зв'язок.

Структура роботи: складається з вступу, трьох розділів та висновків до кожного розділу, програми тренінгу з підвищення соціальної адаптації,

загального висновку, списку використаної літератури, 18 додатків , Обсяг дипломної роботи 76 сторінок.

Розділ 1. Значення культури в психології

В цій роботі ми часто будемо стикатися зі словом «культура», тому потрібно окреслити, в якому розумінні це слово буде використовуватися в контексті цієї роботи. Визначень, що таке культура безліч, і існує шість загальних категоріальних галузей, які виокремили Д. Беррі, П. Дасен та А Пуртинга: [26]

- дескриптивні визначення роблять акцент на різних видах діяльності або поведінки, пов'язаних з культурою
- історичні визначення посиляються на спадщину й традиції в людських спільнотах
- генетичні описи стосуються походження культури
- структурні визначення акцентують увагу на суспільних та організаційних елементах культури
- нормативне використання описує правила і норми, які пов'язані з культурною традицією
- психологічні описи роблять акцент на навчанні, вирішенні проблем, що належать до культури

В цій категоризації нас найбільше цікавлять визначення генетичні та психологічні, оскільки саме вони в більшій мірі допоможуть нам дослідити вплив загальної культури на культуру особистості та вплив культури на формування специфічних характеристик, в нашому випадку самостійності.

Культура — це поведінка, якої людина навчилася, а не отримала до народження. Культура біологічно не зумовлена, тому її можна лише засвоювати від батьківської сім'ї, оточення, навчальних закладів, самонавчання, тощо. [28]

1.1. Психологічна культура особистості

Психологічна культура є складовою загальної культури особистості. Психологічна культура – це комплекс розвинутих спеціальних потреб, здібностей і умінь людини. Психологічна культура виявляється у самоорганізації і саморегуляції будь-якої життєдіяльності людини, різних видів її базових прагнень і тенденцій, відносин особистості до себе, до близьких і далеких людей, до живої і неживої природи, до світу в цілому.

Таким чином, психологічну культуру можна уявити собі, як сукупність переконань, переживань, уявлень про самого себе.

Колмогорова Л.С. розкриває сутність психологічної культури через 3 основні аспекти: гносеологічний аспект, процесуально діяльнісний аспект, та суб'єктивно особистісний аспект. [33]

Гносеологічний аспект включає у себе норми, знання, цінності, символи, значення. Якщо мова йде про норми, то це саме культурні норми, які має засвоїти людина. Під знанням тут розуміється психологічне знання. Цінності співвідносяться з уявленням про ідеал, про бажане й тим самим складаються значну частку телеології людини. Засвоєння загальноприйнятих цінностей, їх пізнання й переломлення у свідомості людини є важливою складовою включення людини у культурний розвиток суспільства. Гносеологічний аспект розкриває психологічну культуру як культуру віддзеркалення в людині того комплексу, який у своїй сукупності зветься «досвідом усього людства». Від культури сприйняття цього досвіду залежить орієнтування людини в світі, у якому вона живе.

Головним напрямом процесуально-діялісного аспекту є вирішення питання про зміст тієї активності, яка лежить в основі освоєння культури. Звісно, що будь-яке освоєння включає у себе усі потрібні характеристики діяльності, починаючи від мотивації діяльності через процеси й операції її здійснення до результатів і подальшої їх оцінки. [35]

Освоєння культурного простору - це той процес, який може скеровуватися батьками, суспільством та педагогами. Одним із досягнень на цьому шляху слід вважати винахід проблемного підходу, відповідно до якого діяльність має носити проблемний характер. Зрозуміло, що усі складові діяльності повинні мати певний рівень культури.

Суб'єктивно-особистісний аспект розкриває сутність психологічної культури, через такі складові:

- Культуру спілкування особистості
- Поведінку особистості
- Емоційний інтелект особистості
- Мислення та розумовий розвиток

Мова є досить динамічною категорією, й вона постійно змінюється залежно від потреб сучасності або розвитку національної або навіть світової культури. В контексті психологічної культури, культура спілкування передбачає засвоєння певних вмінь, без яких повноцінне та якісне спілкування неможливе. В це поняття також входить вміння взаємодіяти з іншою людиною за допомогою вербальних та невербальних засобів. [35]

Культура поведінки загалом є нормативно-регулятивною категорією, хоча визначальними тут можуть бути й особистісні якості. Дуже складним розділом є культура почуттів, бо надзвичайно важко звести у певні рамки й межі те, що формується на несвідомому рівні і знаходить прояв у вигляді емоцій. Емоційний стан людини, хоча й може бути керованим, проте застосовувати його у такому вигляді може далеко не кожна людина.

Культура мислення - надзвичайно важливий аспект особистісної культури. Вона передбачає свідому організацію власного мислення й надзвичайну самоорганізацію людини взагалі. Інакше кажучи, культура мислення є передумовою для формування того, що називається особистісною культурою. [35]

Культура особистості – цим поняттям часто позначають рівень вихованості та освіченості людини, рівень оволодіння тією чи іншою сферою знання або діяльності. У даному випадку поняття культури фіксує якості людини, спосіб її поведінки, ставлення до інших людей, до діяльності. Про культурну людину у суспільстві говорять як про відповідального, підготовленого і дисциплінованого фахівця; у побутовій сфері – як про доброго сім'янина і господаря; у сфері науки – як про талановитого вченого; в мистецтві – як про обдарованого художника, музиканта, композитора, поета тощо. [39]

Культура особистості як цілісне утворення визначається глибиною, широтою та мірою освоєння й засвоєння нею загальнолюдських надбань матеріальної і духовної культури, перетворенням їх на свій внутрішній духовний світ та вмінням застосовувати в процесі життєдіяльності і спілкування з іншими людьми.

Особистість є і творінням культури, і її творцем. Освоюючи світ культури, людина творить себе як особистість і стає здатною збагачувати цей світ культури. Через освоєння культури формуються духовний світ людини і її основні сутнісні сили: воля, почуття, розум, віра та світогляд. [27]

XX ст. показало, що переважна більшість видатних мислителів наголошує на тому, що духовність і сутнісні сили людини неможливо безпосередньо вивести лише з практики, тим більше з трудової діяльності людини. Вони стверджують, що сутнісні сили людини формуються в результаті як освоєння усієї культури, так і розвитку різноманітних форм і способів людської діяльності.

Важливим елементом сутнісних сил людини є воля. Людина історично формувалась як людина тією мірою, якою вона через трудову діяльність навчалася долати свої інстинкти, підкоряючи свою діяльність суспільним установкам і нормам. Воля виховується в праці і водночас є її необхідною

передумовою, бо праця передбачає, з одного боку, створення і використання знарядь праці, а з іншого – наявність мети діяльності

Щоб виховати у собі самостійність, людина за будь-яких соціальних умов має засвоїти історично вироблені «стандарти» людської діяльності. Формування психологічної культури неможливе без самопримусу, без дисциплінованості.

Сфера людських почуттів дуже багатогранна – це почуття моральні, релігійні, громадські, естетичні, патріотичні, родинні тощо. Вона має важливе значення для розвитку творчих здібностей особистості, оскільки на засадах почуттів формується здатність сприймати уявне як дійсне, ідеал як життя, минуле і майбутнє як сучасне, теперішнє. А також обирати і формувати, творити ці ідеали і цінності. Першим кроком до формування цих задатків є дитячі ігри як історично вироблена форма залучення дітей до діяльності дорослих. Будь-яка гра є первісною майже для всіх сфер культурної діяльності. Гра формує здатність вживатися в образи та способи діяльності інших людей, засвоювати кращі загальнолюдські моральні якості: співчуття, любов, людяність. [39]

Ці ж культуро утворюючі та виховні функції, що формують людських дух, в історичному плані виконує міф, а в індивідуальному – казка, в якій моральні категорії добра і зла, справедливості і несправедливості відтворені в системі казкових образів. Казка – це не просто розвага, а історично вироблена форма виховання моральних почуттів.

Важливу роль у формуванні духовності в цілому і почуттів зокрема відіграє художня культура, в процесі опанування якої, починаючи з колискових пісень та казок і закінчуючи вищими надбаннями поезії, музики, живопису, людина далі розвиває творчу уяву, моральні якості, здатність жити духовним життям. Через засвоєння художньої культури особистість входить у світ інших людей, живе їхнім життям, минуле і майбутнє, включає у свій культурний світ життя всього людства, стає емоційно багатою, здатною глибоко, сильно і тонко почувати та переживати. Важливу роль у формуванні і розвитку внутрішньої

культури особистості поряд із художньою культурою відіграють також науково-гуманітарні, зокрема історичні знання. Вони сприяють становленню та розвитку патріотичних і національних почуттів, історичної та національної свідомості й самосвідомості особистості. [39]

Ще однією важливою сутнісною силою особистості є розум, який формується на основі інтелекту, але не зводиться лише до нього. Розум – це не просто інтелект чи мислення, а інтелект, що спрямовується почуттями, волею, світоглядними принципами та переконаннями людини, її ціннісними установками та орієнтаціями. [27]

Отже, культура особистості – це ціннісні надбання людини, створені в процесі її соціалізації.

Рівень культури особистості визначається наступними чинниками: [44]

- Базовий рівень психологічної культури суспільства
- Педагогічний вплив
- Вплив батьків
- Вплив однолітків або колективу
- Власна психологічна діяльність

Серед зазначених чинників слід відзначити, що власна психологічна діяльність є найважливішою для формування зрілої особистості, але цей чинник, на жаль, є найменш впливовим.

Найбільший вплив має базовий рівень психологічної культури суспільства, оскільки саме він визначає усі подальші чинники. Педагогічний вплив та вплив батьків знаходяться приблизно на однаковому рівні. Вплив колективу або однолітків, який є найменш контрольованим, може розглядатися як один з найголовніших.

Процес формування людини визначається діалектичною єдністю об'єктивного і суб'єктивного, спадкового і соціального, матеріального і духовного,

цілеспрямованого і стихійного, позитивного і негативного. Серед основних чинників цього процесу можна виділити вплив природного середовища та оточення.

Розвиток суспільства забезпечується завдяки фізичному та духовному відтворенню його членів, виробництву засобів життя. Людина набуває людських рис, формується як особистість шляхом включення в діяльність, суспільні відносини, через засвоєння накопиченого попередніми поколіннями досвіду, спілкування з сучасниками, самовдосконалення.

Зміст складного, суперечливого процесу становлення і розвитку соціального індивіда, окремих його складових може бути розкрито за допомогою низки понять. Поняття «формування особистості» означає сукупність об'єктивних та суб'єктивних чинників (природних, соціальних, що спонтанно, стихійно діють і цілеспрямовано використовуються), які справляють істотний вплив на становлення і розвиток людини, її соціальних характеристик, соціально-психологічних властивостей. Таким чином, поняття «формування особистості» містить у собі соціальне середовище, виховання, самовиховання, діяльність і спілкування. [46]

Соціальне середовище як сукупність об'єктивних чинників, що впливають на формування і поведінку особистості, охоплює макро- та мікросередовище.

Макросередовище — це єдність способу виробництва, характеру суспільного розподілу праці, соціальної структури суспільства, способу життя, систем освіти, виховання та інших соціальних інститутів, які опосередковано впливають на людину, здебільшого через мікросередовище.

Мікросередовище як безпосереднє стійке соціальне оточення індивіда впливає на розвиток людини через сім'ю, школу, трудовий, навчальний колектив та різні референтні групи. У соціальному середовищі індивід здобуває позитивний і негативний досвід. Соціальне середовище справляє вплив на потреби, інтереси людини, визначає мету її діяльності. Треба зазначити, що

вплив соціуму автоматично не формує позитивні риси у людини, не робить її одразу зрілою особистістю, соціум створює передумови для формування необхідних характеристик. [47]

Соціалізація це процес засвоєння індивідом зразків поведінки, психологічних механізмів, соціальних норм і цінностей, необхідних для успішного функціонування у конкретному суспільстві. Соціалізація охоплює всі процеси прилучення до культури, комунікації та навчання, за допомогою яких людина набуває соціальної природи і здатності брати участь у суспільному житті. Соціалізація забезпечує адаптацію людини до соціуму шляхом засвоєння попереднього досвіду, набуття знань, умінь та навичок спілкування.

Щоб краще скоригувати вдалий розвиток особистості до конкретних умов, використовується цілеспрямована діяльність з метою полегшити етап соціалізації індивіда та скорегувати його зростання – ця діяльність це виховання.

Як свідомо цілеспрямована діяльність виховання відрізняється від впливів соціуму, наявністю певної програми, засобів і методів впливу, що концентрують у собі історичний досвід минулих поколінь, результати наукових досліджень. Головною метою виховання є не заміна впливу соціуму, а корекція негативних впливів соціуму та допомога у формуванні бажаної моделі особистості та її поведінки. Виховання здійснюється через освіту, навчання, педагогічний вплив, опосередковану та цілеспрямовану виховну дію з метою формування необхідної системи цінностей. [47]

Через виховання індивід одержує більшу частину знань, норм, умінь, принципів, ідеалів, що являють собою теоретично узагальнений досвід суспільства. Але людина засвоює не лише цінності свого оточення та сучасного йому світу. Ціннісні орієнтації людини виробляються з урахуванням усіх досягнень людської культури. Засвоєння досвіду, знань,

системи цінностей завжди індивідуальне. Це не просто засвоєння, а перетворення свідомістю індивіда на унікальну, неповторну комбінацію.

Виховання повинне розкрити зміст суспільних цінностей, сприяти усвідомленню суспільних і особистих інтересів, сутності суспільних вимог до особистості, формуванню розумних потреб, оцінювати себе і свої вчинки.

Психологічна культура формується під впливом кількох чинників. Переважна їх більшість може бути віднесена до зовнішніх. На суспільному рівні до них слід віднести: економічні, соціальні, етнічні, релігійні тощо. Вказані чинники формують певний базовий рівень психологічної культури (як частки загальної культури), на який кожна людина орієнтується, знаходячись у цьому суспільстві, та надбудовує вже особистісну культуру

1.2. Вплив сім'ї на формування особистісної культури

Серед різних соціальних факторів, що впливають на становлення особистості, одним з найважливіших є родина. Традиційно родина – головний інститут виховання. Те, що людина здобуває в родині, вона зберігає протягом всього наступного життя. Важливість родини обумовлена тим, що в ній людина перебуває протягом значної частини свого життя. У родині закладаються структура особистості. [22]

- Перший - формування особистості дитини, розвиток її здібностей та інтересів, передача від дорослих дітям накопиченого суспільством соціального досвіду, вироблення в них морально-етичних знань та способів поведінки, забезпечення розумового, фізичного та естетичного розвитку дітей.
- Другий аспект - систематичний виховний вплив сімейного колективу на кожного його члена протягом усього життя.
- Третій аспект - постійний вплив дітей на батьків.

Сімейне виховання засновується на емоційному, інтимному характері відносин, виявляється в глибокій кровній любові батьків до дітей і дітей до батьків. Байдушність батьків, які не задовольняють прагнення дитини до спілкування, до спільної емоційно забарвленої і значущої діяльності, призводить до затримки соціального розвитку дитячої особистості, тобто гальмування засвоєння нею норм, правил, звичок соціальної поведінки і навіть до формування її асоціального характеру. Це зумовлено тим, що внутрішньосімейні взаємини виступають для дитини першим специфічним зразком суспільних відносин, до яких вона залучається вже з перших днів появи на світ, і які мають значний (якщо не домінуючий) вплив на формування загальної моделі її життя в майбутньому. [31]

Описати те, як батьківська сім'я впливає на формування особистості дитини, допоможе концепція «Стилів батьківського виховання» [41]

Вперше цю концепцію представила Діана Бормінде, яка вивела 3 стилі батьківського виховання. Пізніше ця концепція дороблювалась. А базується ця концепція на тому, що при вихованні дітей у батьків є два важелі впливу: батьківський контроль та батьківська теплота. Головною ідеєю є те, що, використовуючи ці важелі, батьки повинні прищепити дитині певні якості (зазвичай ці якості базуються на загальному сімейному та культурному досвіді). До особистих якостей, які, на думку вчених, мають бути у дитини, належать упевненість у собі та жага до розвитку. При цьому ці дві якості та ті, що нав'язуються сім'єю, не повинні бути перешкодою для дитячої автономності. У дитини в будь-якому віці має бути автономність, яку їй і допомагають виховувати батьки, щоб зрештою автономність перейшла в самостійність. [41] [31]

Батьківський контроль — це безпосередній контроль батьків над дитиною, коли вони дозволяють або не дозволяють щось дитині. При цьому батьки мають стежити за вільним часом дитини та направляти його в правильне річище, особливо в ранньому дитинстві.

Батьківська теплота — це те, в якій мірі батьки показують дитині свої емоції. Здебільшого це виражається у схваленні й похвалі дитини. Душевна теплота може проявлятися не лише в словах батьків, але й у їхній міміці, наприклад у посмішці.

Обидві якості мають два полюси. Для батьківського контролю — це вседозволеність або постійний контроль над життям дитини. Для батьківської теплоти — це надмірне схвалення будь-яких дій дитини або холодність у стосунках з дітьми. І, як зазвичай і буває, «правильний» стиль знаходиться десь посередині, коли батьки можуть правильно зрозуміти, коли треба проконтролювати дії дитини або, навпаки, дати можливість дитині заробити «власні синці». Для теплоти це теж працює: надмірне схвалення вчинків дитини — це теж недобре, як і відчуженість батьків від чада. Правильним і в цьому випадку буде баланс між проявами любові та критикою дитини.

Батьківський контроль та теплота безпосередньо впливають на розвиток у дітей тенденцій до агресії, їхньої поведінки в суспільстві, соціальних навичок, формування Я-концепції та самостійності дитини.

Цих стилів 4, відрізняються вони ступенем вираженості контролю та тепла.

Авторитетний стиль поєднує в собі достатню вираженість як контролю, так і батьківської теплоти. Цей стиль вважається найдієвішим і найпопулярнішим. Використовуючи цей стиль поведінки, батьки раціонально будують правила поведінки, обмежуючи їх, але пояснюючи при цьому власні дії. Тому контроль тут проявляється скоріше у формі дисципліни. Теплота тут є і вона стимулюється, батьки намагаються узгоджувати свої дії з дітьми (або, скоріше, повідомляти про них), пояснювати причини покарання та похвали. [41]

Авторитарний стиль — це стиль, зав'язаний цілком і повністю на контроль батьків над дітьми. У класичному варіанті ні про яку теплоту тут і не йдеться. Це не означає, що її не існує, вона просто проявляється дуже рідко. До того ж батьки, караючи свою дитину, керуються власними правилами, які можуть

бути не зрозумілі дитини, при цьому вони дуже рідко дають більші пояснення, ніж «Ти ж знаєш правила». [41]

Ліберальний стиль передбачає мінімум контролю і максимум підтримки. Батьки намагаються не обмежувати дитину правилами, а натомість намагаються підтримувати її завжди. Це може негативно впливати на процес виховання дитини, адже відсутність контролю може призводити до розвитку нерішучості у дітей, коли розважатися приємніше, ніж працювати на майбутнє, як, наприклад, у разі постійного протистояння відеоігор та навчання. [41]

Індиферентний стиль характеризується відсутністю як контролю, так і теплоти. У таких сім'ях немає обмежень для дитини не тому, що батькам жаль карати своє чадо, а тому, що їм усе одно або вони просто не вміють бути батьками. Цей стиль найкраще описати так: у батьків відсутній інтерес до дітей. [42]

1.3. Вплив несвідомого на особистісну культуру

Несвідоме -- психічне життя, яке здійснюється без участі свідомості, психічні явища, стани і дії, які відбуваються поза контролем розуму. [45]

Засновником вчення про несвідоме вважається австрійський лікар З. Фройд (1856-1939) - австрійський невропатолог, психіатр і психолог, основоположник психоаналізу. Він не просто підтвердив наявність у психіці людей несвідомого, але виявив, що воно виступає як прихованою причиною їхніх несвідомих і свідомих дій.

Свідома діяльність людини не виключає наявності в ній несвідомого. Несвідоме сукупність психічних процесів, актів і станів, обумовлених впливами, про які людина не дає собі звіту. Залишаючись психічним, несвідоме являє собою таку форму відображення дійсності, при якій втрачається повнота, орієнтація в часі і просторі, порушується мовне

регулювання поведінки. В несвідомому, на відміну від свідомості, неможливий цілеспрямований контроль людиною тих дій, які вона здійснює, а також неможлива і оцінка їх результатів.

Несвідоме - це настільки специфічне людське психічне проявлення, яке як і свідомість детерміноване суспільними умовами існування людини. Воно виступає як часткове, не достатньо адекватне відображення світу у людському мозку.

При цьому несвідоме активно втручається в людське життя. Фройд вважає, що це тільки ілюзія, ніби нашим життям керує наше «Я». Насправді ж панує безособова частина особистості, яке утворює несвідому основу психіки. Фройд називає цю несвідому основу «Воно» і вважає, що наше «Я» є лише іграшкою в руках цієї психічної сили. Фройдівське «Воно» має чисто природне походження, в ньому зосереджені всі первинні потяги людини. Ці первинні потягу зводяться до двох: по-перше, сексуальні бажання, а по-друге, потяг до смерті, яке, будучи вмотивованим зовні, стає потягом до руйнування. [45]

Наше «Я», що прагне вижити в світі природи і суспільства, весь час стикається з безрозсудною силою «Воно». Якщо «Я» керується принципом реальності прагне пристосуватися до об'єктивних умов життя, то «Воно» повністю виходить з принципу задоволення. Звідси випливає неминуча боротьба між «Я» і «Воно». [60]

За Фройдом, культура «охоплює, по-перше, всі накопичені людьми знання і вміння, які дозволяють оволодіти силами природи та взяти в неї блага для задоволення людських потреб, а по-друге, всі інститути для впорядкування людських взаємовідносин і особливо - для поділу видобутих благ». Легко помітити, що в цьому визначенні переважають біологічні мотивації: узяти у природи блага для задоволення потреб і поділити їх в інтересах виживання.

З іншого боку, культура постає у австрійського психіатра своєрідним механізмом соціального придушення вільного внутрішнього світу індивідів,

як свідома відмова людей від задоволення їх природних пристрастей. «Схоже ... - Писав він, - що, будь-яка культура змушена будуватися на примусі та забороні потягів, невідомого ще навіть, чи буде після скасування примусу більшість людських індивідів готове підтримувати ту чи іншу інтенсивність праці, яка необхідна для отримання приросту життєвих благ» [45]

Крім цього, вчений розкриває наявність загальнолюдських типових форм реагування і колективних символів, що свідчать про реальні події в історії людства, згадкою про які і є ці психічні феномени.

По-різному розуміли З. Фрейд і К. Г. Юнг і культуру: З. Фрейд бачив в культурі систему заборон, що обмежують і витісняють природні потяги, Карл Густав Юнг розумів культуру як систему символів, за допомогою яких людина створює модель навколишнього світу, будує плани поведінки та сценарії розвитку подій, орієнтується в соціальному просторі. Якщо Зигмунд Фрейд досліджував несвідоме як природню сутність людини, то Карл Густав Юнг відкрив культурні витoki несвідомого. Юнг деякий час співпрацював з Фрейдом і багато сприйняв з психоаналізу, але основи концепції були закладені ним самостійно. [60]

К. Г. Юнг пропонує розрізнати три ступені душі:

- Свідомість – відображення дійсності
- Особисте несвідоме – сюди він відносить ті змісти, які втратили свою інтенсивність і тому виявилися забутими, або від того, що від них відсторонився свідомість.
- Колективне несвідоме – яке являє собою фундамент індивідуальної психіки .

Якщо порівняти цю схему з фрейдівською, то помітна різне трактування несвідомого. Як і З. Фрейд, К. Г. Юнг визнає існування особистого несвідомого, що виникає на основі особистого досвіду людини, воно складається з змістів, які у свій час були свідомими, а потім зникли з

свідомості в результаті забування або витіснення. Однак, на відміну від Фрейда, у К. Г. Юнга є колективне несвідоме - та частина душі, яку можна відрізнити від особистого несвідомого на тій підставі, що все існування - результат не особистого придбання, а виключно спадковості. Тоді як особисте несвідоме складається здебільшого з комплексів, зміст колективного несвідомого становлять архетипи.

Поняття архетипу вказує на існування певних форм, присутніх, як вважає К. Г. Юнг, завжди і скрізь. Для підтвердження своїх міркувань вчений звертається до своїх попередників: Л. Леві-Брюль фіксував наявність у первісних народів якихось «колективних уявлень», в галузі порівняльного релігієзнавства подібні мотиви були визначені А. Юбером і М. Моссом як «категорії уяви». К. Г. Юнг приходить до висновку, що, на додачу до нашому безпосередньому свідомості і особистого несвідомого, існує інша психічна система колективної, універсальної і безособової природи, ідентична у всіх людей. Це колективне несвідоме саме успадковується, а не розвивається індивідуально. Архетип, цей споконвічно початковий образ, завжди колективу, тобто він однаково притаманний принаймні цілим народам або епохам. [60]

Таким чином, якщо у З. Фрейда Я і Над-Я - культура, яка є обмеженням несвідомого, то у К. Г. Юнга несвідоме - носій культури, бо в ньому містяться архетипи - колективний досвід людства. Свідомість не підпорядковує несвідомому, не чинить на нього тиску, бо воно стоїть поруч і дуже значимо, представляє культурну цінність. На відміну від фройдівської системи, де Я керує. [60]

К. Г. Юнгом також ввів термін архетип культури. В основі соціокультурних процесів лежить первинний колективний древній пласт психіки і культури, колективне несвідоме, яке тотожне у всіх людей і передається у спадок. На цій основі виростає індивідуальна психіка людини. Зміст «колективного несвідомого» і становить архетипи.

Архетип - це початковий образ, склад культурної поведінки, що задає загальну структуру особистості і характеризує її в системі культури як самостійний національний чи історико-культурний тип. Архетипи можуть досягти свідомості людини тільки у формі символу. Тому архетипи - несвідомі образи, що сформувалися під впливом природних, історичних і політичних факторів, узагальнюючі життєвий досвід і переживання всіх попередніх поколінь, що передаються на генетичному рівні, - роблять кожен цивілізацію, кожен культуру самотньою і неповторною. [60]

Культурні архетипи - це базисні елементи культури, що формують константні моделі духовного життя. Зміст культурних архетипів становить типове в культурі, і в цьому відношенні архетипи об'єктивні. Найбільш фундаментальні у складі культури універсальні культурні архетипи та етнічні культурні архетипи.

Етнічні архетипи являють собою константи національної духовності, виражають і закріплюють основоположні властивості етносу як культурної цілісності. У кожній національній культурі домінують свої етнокультурні архетипи, істотним чином визначають особливості світогляду, характеру, художньої творчості та історичної долі народу. У етнокультурних архетипах у згущеному вигляді представлений колективний досвід народу; власне, вони — результат перетворення етнічної історії в базові моделі етнічного культурного досвіду. Етнокультурні архетипи виражають не тільки досвід минулого, а й прагнення майбутнього, мрію народу. Активна присутність етнокультурних архетипів є важливою умовою збереження самотності та цілісності національної культури. [20]

1.8. Психологічні чинники соціальної адаптації

Життя людини від самого початку і до кінця є адаптацією до середовища. Соціальна адаптація – це інтеграція людини в суспільство, у процесі якої відбувається формування самосвідомості й рольової поведінки, здатності до

самоконтролю й адекватних зв'язків та стосунків. Психологічна адаптація здійснюється шляхом пристосування людини до наявних у суспільстві вимог у процесі узгодження індивідуальних цінностей і переконань та суспільних норм. Соціальна адаптація – активний процес пристосування до соціального середовища, спрямований на збереження й формування оптимального балансу між особою, її внутрішнім станом і навколишнім середовищем тут і тепер та з перспективою майбутнього. Успішність адаптації залежить не стільки від особливостей та об'єктивних властивостей ситуації, скільки від особливостей та наявності індивідуальних ресурсів, адекватності й ефективності стратегій їхнього застосування: здатність до адаптації є водночас інстинктом власне життя та набутими навичками. [13]

Соціально-психологічна адаптація є процесом активного пристосування до вимог середовища. Адаптація відбувається шляхом поєднання несвідомого та свідомого моделювання власної поведінки як індивідуальної стратегії та ситуативної тактики з метою досягнення бажаного результату. На формулювання бажаної мети та способів її досягнення впливають зовнішні та внутрішні соціальні фактори. Зовнішніми соціальними факторами є норми поведінки, правила, вимоги та побажання й очікування щодо поведінки. Внутрішніми соціальними регуляторами є інтереси, потреби, ціннісні та життєві орієнтації, які разом визначають життєві цілі, критерії оптимуму соціальної адаптації та індивідуально прийнятні способи й форми соціальної адаптації. Психологічними чинниками, які визначають особливості соціальної адаптації, є психологічні властивості особистості, індивідуальні когнітивні стилі опрацювання інформації, копінг стратегії та способи й тенденції емоційно-поведінкового реагування залежно від ступеня соціальної адаптації. [22]

Процес соціальної адаптації є певною послідовністю психологічних реакцій на об'єктивну ситуацію, які виявляються в поведінці, спрямованій на розв'язання специфічного завдання

Для розуміння й прогнозування специфічних особливостей реакцій, стверджує В. Мішел, необхідно розглядати поведінку не крізь призму особистісних рис, а шляхом аналізу когнітивної компетентності, стратегій опрацювання інформації, цілей, суб'єктивних очікувань та поведінкових стратегій, сформованих у процесі соціального навчання. Водночас, ефективність адаптації залежить від кількості можливих варіантів адаптивних стратегій, навичок їхнього застосування, креативності в процесі зіставлення доцільності тих чи інших поведінкових програм, гнучкості в разі потреби змін. Важливими особистісними чинниками соціальної адаптації є інтелект, его ідентичність, самоефективність, самоактуалізація. Ці індивідуально-психологічні властивості визначають потенційну адаптивність людини як здатність незалежно від об'єктивної важкості ситуації та суб'єктивного оцінювання її значущості мобілізувати власні ресурси, адекватно моделювати оптимальні поведінкові стратегії і реагувати на можливі зміни ситуації. [33]

Соціальну адаптацію забезпечує регуляція взаємин із зовнішнім світом; механізмом адаптації, регуляції та саморегуляції є індивідуальний досвід, який полягає в накопичених індивідом знаннях, уміннях і навичках, спроможності інтерпретувати події минулого та сучасного й самого себе в контексті цих подій, взаємодії з навколишнім світом.

Оцінка ефективності та адекватності адаптації може ґрунтуватися на критеріях самооцінювання або експертного оцінювання, відповідність індивідуальної системи оцінювань соціально прийнятним критеріям не завжди відображає успішність адаптації. Критерії ефективності адаптації як результату пристосування до середовища можуть стосуватися різних сфер: [13]

- Афективної – особливості емоційних реакцій, переживань та почуттів, ступінь емоційного комфорту.
- Поведінкової – особливості копінг стратегій, адекватність докладених зусиль, соціальна прийнятність поведінки, гнучкість та швидкість реагування

- Когнітивної – самооцінювання відповідності результату запланованому.
- Особистісної – самооцінювання результату адаптації, способу її досягнення відповідно до власних ціннісних орієнтацій та самооцінювання.
- Соціально-психологічного контексту – відповідність усталеним соціальним нормам, соціальним цілям.

Будь-яка адаптація є інтегративним виявом взаємодії значної кількості чинників, що одночасно існують в умовах системи. Крім того, розуміння адаптації як напруженої системи потребує докладнішої уваги до окремих психологічних властивостей особистості, які впливають на соціальну адаптацію.

Висновки до РОЗДІЛУ 1

В цьому розділі було розглянуте все, що могло знадобитися для теоретичного аналізу особистісного культурного рівня та соціальної адаптації. Цей розділ був сповнений різноманітними поглядами на ті проблеми, які допомагають зрозуміти, як формується та від чого залежить культура особистості. Також був описаний механізм формування соціальної адаптації.

Особистісна культура людини вкладає характер, звички, звичаї, свідомість і самосвідомість, знання, вміння, навички, інтелект і почуття - коротше кажучи, цілісну систему понять і уявлень про світ і про себе в цьому світі. Культура спільноти живе і зберігається як зв'язкова сукупність особистісних культур, вона завжди істотно внутрішньо неоднорідна: чим різноманітніша культура спільноти, тим більше можливостей у індивідів вільно будувати власну унікальну культуру. [11]

Про особистість можна судити не по тому, які в неї судження про культуру, а по тому, як вона реалізує ці уявлення. Культура реалізована, утілена людською діяльністю, індивідуальна і суспільна свідомість, ідеали і смаки, моральні

установки і політичні устремління, тому найважливішим елементом культури є культурна діяльність.

Проблематикою розгляду феномену культури особистості, є плюралізм визначення поняття культури. Поняття культури є багатоаспектним і проявляє себе в різних іпостасях, відповідно до різних підходів до вивчення культури. Згідно до цього культуру і розглядають по різному.

У загальному сенсі, як сукупність певних характеристик, які притаманні певній спільноті – національність, релігія, тощо.

Конкретніше культуру розглядають у сенсі системоутворюючого елемента соціальної дійсності. Як певного стандарту поведінки, навколо якого формується певна спільнота, і на потреби якої ця культура і спрямована. [4]

В цій роботі культура, якраз розглядається більш конкретно, як те, що може бути вивченим методами психологічного дослідження і як, те що допоможе нам скласти більш детальну картину внутрішнього світу особистості.

В контексті вивчення особистісної культури нас цікавлять такі аспекти:

- Психологічно-духовна організація особистості.
- Схильність до пізнавальної та творчої діяльності.
- Моральне виховання та моральні орієнтири.
- Схильність до взаємодії з іншими представникам суспільства.

Для того, щоб виділити аспекти вище, і не нагромаджувати роботу і дослідження різними видами культури, що могли б означати одне й те саме, було введено поняття «особистісної культури», як інтегральна характеристика рівня культури особистості. Оскільки особистісна культура освоєна кожним в різній мірі.

Особистісна культури це – інтегральна характеристика особистості, що поєднує в собі поняття культурності та психологічної культури, яка

характеризується наявністю в людини особистісних рис притаманних здоровій, зрілій особистості.

РОЗДІЛ 2. Методологічне обґрунтування емпіричного дослідження впливу особистісного рівня культури на соціальну адаптацію молоді

2.1. Етапи емпіричного дослідження

1. На основі теоретичного аналізу з питання особистісного рівня культури та вивченню особистісної сфери юнаків було підібрано відповідний методичний інструментарій та сформовано вибірку, яка б відповідала меті дослідження.
2. Проведення емпіричного дослідження за допомогою тестування для з'ясування впливу особистісних характеристик на рівень культури особистості, та вдалу соціальну адаптацію
3. Емпіричний матеріал було стандартизовано в програмі SPSS v22 з метою опрацювання описової статистики і порівняння двох груп юнаків, що описані в попередньому пункті.

Після етапу підбору емпіричного матеріалу та вивчення теоретичних засад проблем дослідження було обрано ряд методик, з якими й працювали досліджувані. Було обрано такі методики: «П'ятифакторний опитувальник особистості Айзенка», «Методика Шварца по вивченню ціннісних орієнтацій», «Опитувальник для вивчення взаємодії батьків з дітьми І. Марковської», «Методика діагностики соціально-психологічної адаптації К. Роджерса і Р.Даймонда», Опитувальник рівня культурного інтелекту особистості.

До проходження методик були запрошені люди від 18 до 25 років, які мають повну сім'ю.

Вибірка емпіричного дослідження, яке присвячено вивченню впливу особистісної культури на соціальну адаптацію молоді була сформована з досліджуваних віком від 18 до 25 років. Для формування вибірки було обрано стратометричну стратегію підбору вибірки. Це було зроблено для охоплення

якомога більшої кількості груп. Умовно можна виділити такі групи: «Люди що працюють», «Студенти коледжів», «Студенти вищих навчальних закладів».

Загальна кількість людей у виборці: 94

З них людей з групи «Люди що працюють»: 21

З них людей з групи «Студенти коледжів»: 25

З них людей «Студенти вищих навчальних закладів»: 48

Загальна кількість жінок у виборці: 52

Загальна кількість чоловіків у виборці: 42

2.2. Методи емпіричного дослідження

Цей розділ розрахований на те, щоб обґрунтувати використання і описати використані в дослідженні методики. Емпіричне дослідження будувалося з п'яти методик, на основі яких було розроблено спеціальну анкету, яка б відповідала меті дослідження.

«П'ятифакторний опитувальник особистості»

П'ятифакторний опитувальник особистості — це набір з 75 запитань, протилежних за своїм значенням. В опитувальнику використовується шкала (-2, -1, 0, 1, 2), за допомогою якої вимірюється вираженість таких факторів: екстраверсія — інтроверсія, прив'язаність — відстороненість, самоконтроль — імпульсивність, емоційна стійкість — емоційна нестабільність, експресивність — практичність.

Причиною використання цієї методики є необхідність дослідження особистісних якостей юнаків; це дасть нам змогу дослідити ступінь тип особистості притаманний споживачам різних видів культури. [14]

«Методика Шварца по вивченню ціннісних орієнтацій»

Ця методика дозволяє нам вивчити структуру ціннісних орієнтацій особистості чи групи. Вивчаючи ціннісні орієнтації, ми вивчаємо ті потреби, які задоволені-незадоволені, і напряду залежать від культури, середовища та менталітету конкретної спільноти, до якої належить людина.

Методика Шварца складається з двох частин. Перша частина, спрямована на вивчення цінностей, ідеалів та переконань, які безпосередньо впливають на особистість. Ця частина складається з 57 цінностей, оцінюючі їх за шкалою від 7 до -1. Друга частина, складається з 10 різних типів цінностей. Їх опитуваний оцінює за шкалою від 4 до -1 балів. [54]

«Опитувальник для вивчення взаємодії батьків з дітьми І. Марковської»

Дослідження ретроспективного ставлення досліджуваного до батьківських методів виховання, що дасть нам змогу дослідити включеність батьківської в процес виховання культури в особистості. Опитувальник складається з 50 питань. За нормальних умов опитувальник проходиться як дитиною так і батьками. На жаль, з огляду на використання методу збирання інформації онлайн і загальну низьку мотивацію заповнювати тестовий матеріал, опитувальник заповнювався лише «дітьми». [31]

Ця методика нам потрібна для визначення ставлення дітей до батьківської сім'ї та для оцінки впливу різних стратегій для виховання в дитині високого або низького загально культурного рівня, що свідчило б про високу або низьку культурність особистості.

В опитувальнику представлено 10 шкал, які допомогли нам визначити не лише відносини в сім'ї, а й вдалість різних стилів виховання. Для того, щоб описати, як саме були поєднані стилі виховання, що були визначені в теоретичній частині роботи, треба описати шкали, що представлені в цьому опитувальнику.

1. Невимогливість-вимогливість. Дані за цією шкалою свідчать про вимогливість батьків, за такими аспектами, як: виховання, навчання, робота.
2. М'якість-суворість. Ця шкала вказує на суворість відносин між батьками та дітьми, що свідчить про жорстокість правил, що застосовувались до дитини в процесі виховання та визначає ступінь примусу дитини до діяльності (наприклад, навчальної).
3. Автономність-контроль по відношенню до дитини. Високі показники за цією шкалою свідчать про високий контроль батьків над життями дитини, та може давати підстави вважати наявність гіперопіки. Низькі показники за цією шкалою, можуть свідчити про високий рівень довіри до дитини, бажання привити дитині самостійність та сепарувати її від батьківської сім'ї. Або про байдуже ставлення батьків до дитини.
4. Емоційна дистанція - емоційна близькість дитини до батьків. В цій шкалі вимірюється емоційна залученість батьків в процес виховання дитини: те, наскільки теплими-формальними були стосунки в діаді дитина-батьки.
5. Заперечення - прийняття дитини. Ця шкала відображає базове ставлення батьків до дитини, його прийняття або відкидання особистісних якостей і поведінкових проявів дитини. Прийняття дитини як особистості є важливою умовою сприятливого розвитку дитини, її самооцінки.
6. Відсутність співпраці - співробітництво. Відсутність співпраці у сім'ї може свідчити про авторитарність стосунків. Стратегія співробітництва є наслідком більш ширшого включення дитини в сімейну рутину та до прийняття важливих рішень.
7. Незгода-згода між дитиною та батьками. Ця шкала теж описує характер взаємодії між батьком і дитиною і відображає частоту і ступінь згоди між ними в різних життєвих ситуаціях.

8. Непослідовність - послідовність батьків. Батьківська послідовність є важливим параметром здорової взаємодії в сім'ї. Ця шкала відображає наскільки постійним є батьки в своїх вимогах та ставленнях до дитини, в застосуванні покарань чи схвалень.

9. Авторитетність батьків. Ця шкала допомагає визначити оцінку дитиною відносин у сім'ї. Авторитетність в цьому випадку може бути позитивною чи негативною.

10. Задоволеність відносинами дитини з батьками. За даними цієї шкали можна судити про загальний ступень задоволеності відносин в сім'ї. Низький ступінь задоволеності може свідчити про порушення в структурі батьківсько-дитячих відносин.

Цей розподіл знаходиться в рамках теорії та її опису чотирьох стилів виховання. Це також допоможе нам краще висвітлити необхідні дані та зменшити обсяг роботи з великим масивом даних у SPSS. Це допоможе нам зрозуміти не кількість тих чи інших стилів виховання у вибірці, а дасть нам точні дані щодо конкретних досліджуваних, що дасть нам змогу зрозуміти, як стилі виховання впливають на особистісну культуру особистості та соціальну адаптацію, і які характеристики частіше зустрічаються у людей з різними стилями виховання. [8] [41]

Це дало нам такі дані:

авторитетний стиль виховання батьків: 36

авторитарний стиль виховання батьків: 26

ліберальний стиль виховання батьків: 15

індиферентний стиль виховання батьків: 17

Методика діагностики соціально-психологічної адаптації К. Роджерса і Р. Даймонда

Ця методика потрібна нам для того, щоб визначити, наскільки вдало особистість пристосувалася до свого соціального оточення і які особистісні характеристики допомогли людині добитися бажаного рівня соціальної адаптації.

Методика складається зі 101 питання, спрямованого на дослідження ефективності соціальної адаптації. Також за допомогою цієї методики вдалося дослідити, наскільки адаптивною дезадаптованою є стратегія поведінки людини, її ставлення до себе, її бажання знаходитися в соціумі та психологічні чинники які впливали на соціальну адаптацію. [13]

В процесі емпіричної частини ця методика поєднувалася з п'ятифакторним опитувальником особистості Айзенка, для отримання більш валідних даних за такими критеріями екстраверсія-інтроверсія та особистісними характеристиками та станами, які б могли на це вплинути.

2.3. Опитувальник рівня культурного інтелекту особистості.

Ця методика спрямована на дослідження рівня культури особистості. Опитувальник культурного інтелекту (CI), має схожості з такими опитувальниками, як рівень інтелекту (IQ) чи рівень емоційного інтелекту (EQ). Культурний інтелект визначає включеність людини в культуру суспільства, визначає засвоєння людиною особистісної культури, і те як він її збагачує. Опитувальник CI, також має крос-культурний аспект, який спрямований на визначення толерантності людини до людей інших культур, та те як людина адаптується в ситуаціях невизначеності. [1] [3] [18]

Як зазначалося в теоретичній частині цієї роботи, визначити термін особистісна культура важко через плюралізм форм прояву культури. В нашому випадку для того, щоб полегшити визначення терміну особистісної культури, мною було обрано саме цей опитувальник через його доступність для розуміння і через те, що в ньому розмежовується поняття культури за такими аспектами:

Формальна культура -- ця шкала відповідає за формальні аспекти культури, такі, які ми вкладаємо в поняття «культурність». Це етикет, знання, залученість до культурних традицій та звичаїв, залученість людини до «високої» культури (музеї, балет тощо). [18]

Глибинна культура -- ця шкала відповідає поняттю «особистісної культури», який ми виділяли в теоретичному розділі цієї роботи. В цій шкалі визначається Я особистості в контексті культурних установок та життєвих орієнтацій індивіда. [18]

Гуманістична культура: ця шкала вивчає такі поняття, як почуття гумору, доброту, почуття справедливості та лідерства. [18]

Соціальна культура: в цій шкалі крім залученості особистості в різні соціальні групи досліджується також крос-культурний аспект, який описувався вище. [18]

Дані цієї методики дали змогу визначити «особистісну культуру» у досліджуваних. За даними цих шкал вибірка поділилася на 3 групи.

Досліджувані з високим рівнем особистісної культури: 40

Досліджувані з середнім рівнем особистісної культури: 28

Досліджувані з низьким рівнем особистісної культури: 26

Висновки до Розділу 2

У цьому розділі було визначено основні етапи емпіричного дослідження, згідно з якими це дослідження й було проведене. Дослідження мало на меті дослідження особистісних якостей людини, дослідження впливу батьківської сім'ї на формування особистісної культури особистості та соціальної адаптації.

Відповідно до мети було підібрано необхідний інструментарій. Для вивчення особистісних якостей людини було використано: «П'ятифакторний опитувальник особистості», «Методику для визначення ціннісних орієнтацій Шварца» та «Опитувальник рівня культурного інтелекту особистості». Зазначені методики повинні допомогти нам дослідити культуру особистості та особистісні характеристики, що на неї впливають. Для вивчення специфіки стилів виховання батьків було обрано методику «Опитувальник для вивчення взаємодії батьків з дітьми І. Марковської». Що стосується Методики діагностики соціально-психологічної адаптації К. Роджерса і Р. Даймонда, то основним завданням цієї методики в контексті цієї роботи, звичайно, є визначення вдалості проходження соціальної адаптації особистості й навичок цієї адаптації. Проте ця методика також дає нам змогу точніше дослідити такі особистісні характеристики, як, зокрема, самооцінка.

Для вибірки було використано стратометричну стратегію, хоча мета дослідження й визначає рамки вибору груп. В цьому дослідженні не брались до уваги такі аспекти, як віросповідання та достаток людини. Утім, вони також можуть впливати на особистісну культуру. А тому в наступному розділі можуть бути описані такі артефакти у дослідженні.

РОЗДІЛ 3. Результати дослідження впливу особистісного рівня культури на соціальну адаптацію молоді

Для роботи з вибіркою та результатами тестового матеріалу було обрано програму SPSS для комп'ютерної обробки даних. Для інтерпретації результатів усередині груп були використані критерії Манна-Уїтні, міри центральної тенденції та кластерний аналіз.

Спершу нам треба було визначити, який рівень особистісної культури у досліджуваного, поділивши вибірку на 3 групи. Для цього ми використали дані отримані з опитувальника культурного інтелекту.

Наступною задачею цього розділу є, спрощення роботи з вибіркою, розподіл вибірки за стилями виховання, що дасть нам змогу не лише спростити інтерпретацію далі, а й виділити, який стиль виховання найбільше впливатиме на особистісну культуру. Для цього ми використали метод кластерного аналізу й отримали 4 якісних кластера, які матимуть такі назви: авторитетний [стиль виховання], авторитарний, ліберальний та індіферентний.

3.1. Інтерпретація результатів дослідження чинників особистісної культури досліджуваних

В ході використання опитувальника рівня культурного інтелекту, ми визначили, що 40 досліджуваних мають високі показники особистісної культури, що виражається у високих показниках за шкалами: формальної культури, глибинної культури, гуманістичної культури та соціальної культури. (Додаток 1.)

26 досліджуваних було віднесено до групи з низьким рівнем особистісної культури через низькі показники за шкалами глибинної культури та низькі показники за хоча б однією з інших шкал. (Додаток 1.2.)

28 досліджуваних потрапило до групи з середнім рівнем особистісної культури. Ця група є найбільш неоднорідною, оскільки їх важко віднести до

інших двох груп. Досліджувані в цій групі можуть мати середні або низькі показники за шкалами формальної та соціальної культури. Вони завжди мають показники за шкалами глибинної культури та соціальної вище середнього, але ніколи максимальні. (Додаток 1.1.)

Далі ми будемо перевіряти, чи впливає батьківське виховання на формування особистісної культури, і який стиль якнайкраще підходить до формування високої особистісної культури.

Для того, щоб приступити до кластеризації вибірки, спочатку треба перетворити дані за допомогою факторного аналізу. Для цього ми використали метод кластеризації методом К-середніх. Для початку ми виділили кількість необхідних кластерів, а саме 4, за якими ми і групували необхідні нам характеристики. Щоб застосувати метод К-середніх, спочатку треба було визначити початкові значення для кластерів, і для цього ми використали метод ієрархічного аналізу. За допомогою ієрархічного аналізу ми отримали 4 фактори, потім за допомогою цих факторів, ми визначили подальшу кореляцію між кластерами. (Додаток 2.)

Фактори отримали назву:

- Близькість
- Суворість
- Автономність.
- Байдужість

За допомогою цих факторів, ми визначили 4 кластери, які напряму корелюють з нашою експериментальною гіпотезою, поставленою в 2 розділі. Значення факторів можуть знаходитись в діапазоні від -3 до + 3. Від'ємне значення факторів вказує на великий ступінь його прояву в цьому кластері, а позитивне значення факторів, вказує, навпаки, на низький ступінь прояву цього фактору в кластері. Таким чином, ми можемо розділити вибірку на 4 кластери, які відповідатимуть батьківським стилям виховання. З 6 досліджуваних потрапили

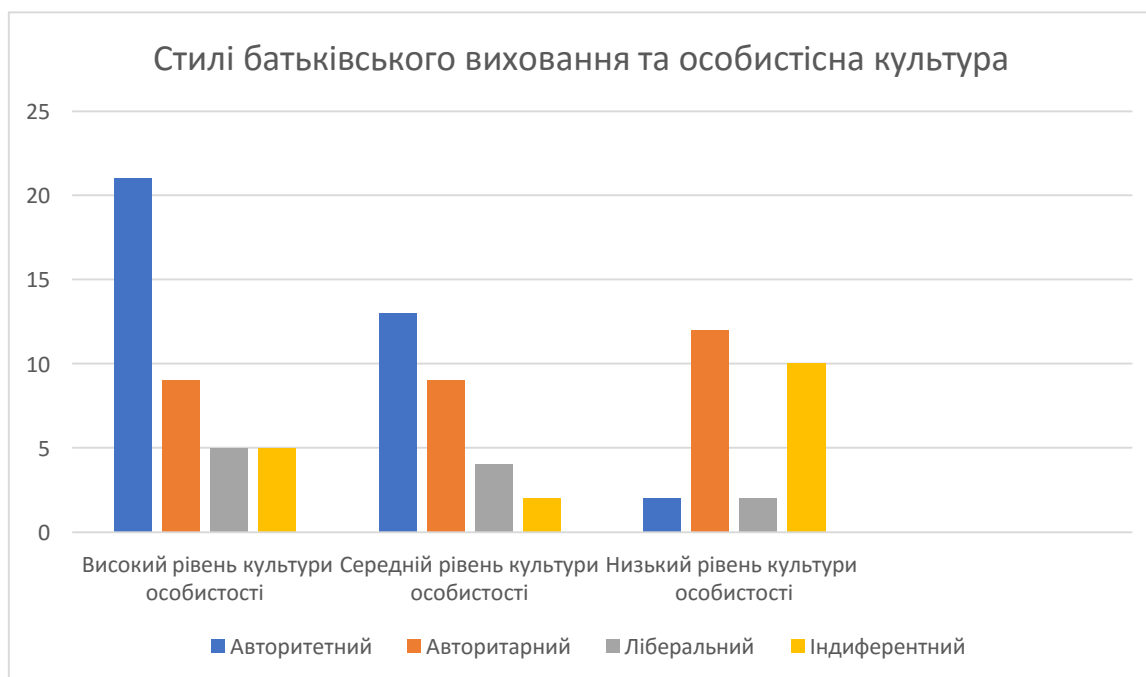
до кластеру авторитетного стилю виховання, 26 досліджуваних потрапили до кластеру авторитарного стилю виховання, 15 людей потрапило до кластеру ліберального стилю виховання, і 17 досліджуваних знаходяться в кластері індиферентного стилю виховання. (Додаток 2.2.)

За допомогою цих кластерів, ми можемо визначити, які стилі виховання найкраще впливають на рівень особистісної культури.

Високий рівень особистісної культури дає такі дані: 21 досліджуваний належить до авторитетного стилю виховання, 9 — до ліберального стилю виховання, і по 5 людей до авторитарного та індиферентного стилів.

Середній рівень особистісної культури: 13 досліджуваних належать до авторитетного стилю виховання, 9 до авторитарного стилю, 4 до ліберального та 2 до індиферентного.

Низький рівень особистісної культури має найбільше число респондентів за шкалами авторитарного стилю — 12 та індиферентного — 10. І по двоє людей на авторитетний і ліберальний стилі виховання.

За цими даними ми бачимо, що авторитетний та ліберальний стилі виховання мають найбільшу кількість респондентів на рівнях високого та середнього

рівня, а в кластерах індиферентного стилю виховання та авторитарного стилю зосередилась найбільша кількість досліджуваних з низьким рівнем особистісної культури.

Оскільки рівень особистісної культури — це не лише загальна культурність особистості, її знання, обізнаність, але й особистісні риси, які виховуються людиною впродовж життя з моменту народження. Можна спрогнозувати, що люди з низьким особистісним культурним рівнем гірше соціально адаптуються та мають негативні особистісні характеристики, які більш притаманні інтровертивним особистостям.

Цей розділ присвячений в більшій мірі тому, щоб визначити, чи пройшли досліджувані соціальну адаптацію чи ні, а психологічні чинники адаптації, будуть розглядатися в наступних частинах 3 розділу. Щоб перевірити кількість досліджуваних, що соціально адаптовані, слід звернути увагу на інтегральний показник адаптивності-дезадаптивності. Для цього необхідно звернути увагу на показники вище середнього > 41 . В попередніх главах цього розділу ми поділили вибірку за рівнем особистісної культури, тому дані ми будемо розглядати в трьох групах, за рівнем особистісної культури.

Люди з високим рівнем особистісної культури в більшості мають високі показники за шкалою соціальної адаптації-дезадаптації. Низькі показники за цією шкалою мають 5 досліджуваних з цієї групи. Решта 40 мають середні та високі показники за цією шкалою (47). (Додаток 3, Додаток 3.3.)

Середнє значення досліджуваних з середнім рівнем особистісної культури 36, що входить у шкалу низької соціальної адаптації і свідчить про дезадаптацію в соціальному середовищі. З цікавих даних, що ми бачимо в цій групі, тут є досліджувані з найнижчими балами з усіх трьох груп, а саме 16; також тут розкид даних є найбільшим. (Додаток 3.1, Додаток 3.4.)

Люди з низьким рівнем особистісної культури не мають високих показників за шкалою адаптивності, і середнє значення цієї групи досліджуваних — 33, що свідчить про низьку соціальну адаптацію. При цьому найнижчий показник цієї групи, вищий ніж такий самий у групі з середнім рівнем особистісної культури. (Додаток 3.2, Додаток 3.5.)

Якщо брати за увагу лише порівняння даних особистісної культури та соціальної адаптації, можна стверджувати, що гіпотеза про те, що вищий рівень особистісної культури позитивно впливає на можливість людини до адаптації, підтверджується. Але з теоретичного опрацювання питання, соціальної адаптації ми знаємо, що виміряти соціальну адаптивність-дезадаптивність складно через брак контексту. Оцінка ефективності адаптації — це багатогранний процес, що включає в себе також оцінку афективної сфери особистості, дослідження особливостей емоційних реакцій, переживань та ступеня емоційного комфорту досліджуваного, поведінкової сфери, дослідження особливості копінг-стратегій, їхню адекватність ситуації, кількість можливих стратегій, адже низькі та середні показники за шкалою адаптивність-дезадаптивність можуть свідчити не просто про низьку соціальну адаптованість, а й про малу кількість стратегій поведінки, що заважають вдало адаптуватися до соціального середовища. Також ми будемо досліджувати особистісну сферу соціальної адаптації через призму оцінку ціннісних орієнтацій особистості.

На цьому етапі дослідження ми розділили вибірку за двома характеристиками: за стилями батьківського виховання та за рівнем особистісної культури. Зараз ми переходимо до основної частини дослідження: до вивчення особистісних та ціннісних характеристик, що впливають на розвиток особистісної культури й уточнення критеріїв соціальної адаптації.

Спочатку ми порівняємо три основні групи, які ми отримали на попередньому етапі дослідження. Потім розглянемо вплив стилів батьківського виховання за

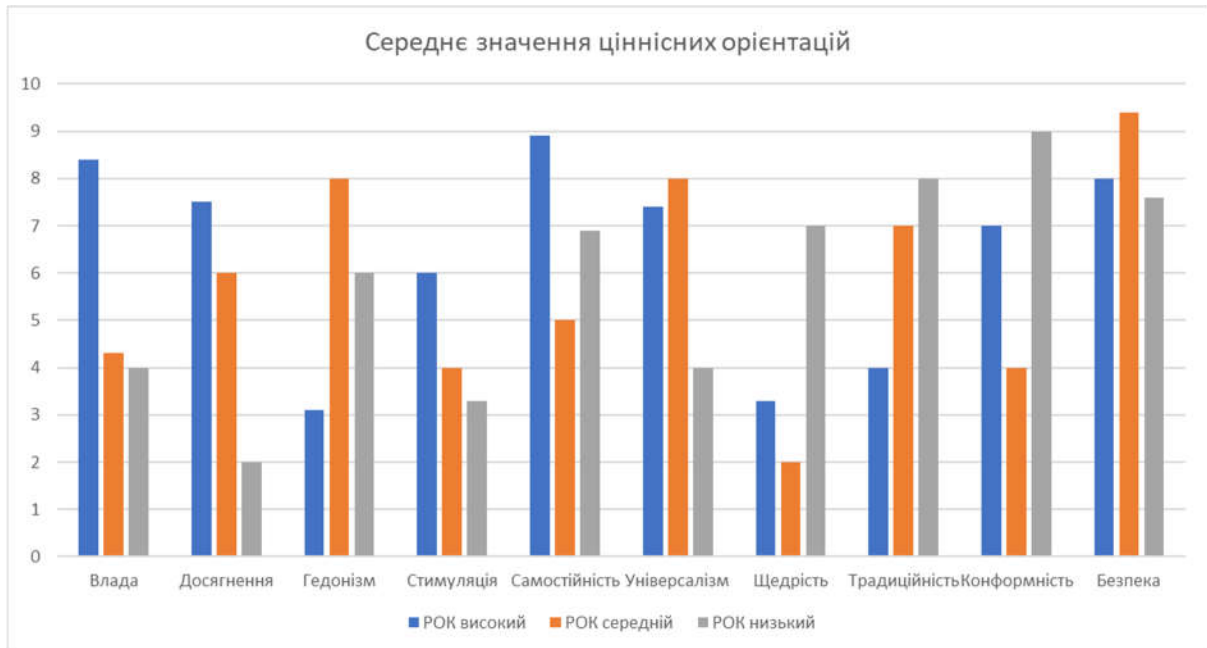
їх вдалістю під кутом зору формування соціальної адаптації та високої особистісної культури.

3.2. Аналіз ціннісних орієнтацій

Почати огляд шкал за методикою Шварца я хотів би зі шкали «безпека». Ми бачимо, що всі 3 групи мають високі показники за цією шкалою, що свідчить про мотивацію, безпеку для себе, свого оточення та країни. Оскільки за методикою Шварца не виділяється декілька типів безпеки, як-от індивідуальний та груповий, ми маємо одну узагальнену шкалу. Ця шкала свідчить як про колективну безпеку, так і про особистісну, про безпеку родини, соціальний порядок, національну безпеку та відчуття приналежності. (Додаток 4., Додаток 4.1. Додаток 4.2.)

Для полегшення підрахунку даних за методикою ціннісних орієнтацій Шварца, «сирі» показники, були переведенні в рангову шкалу від 1 до 10, що передбачається інструкцією до використання цієї методики, при інтерпретації даних.

Пояснити те, що в нашій вибірці загальний результат по цінності безпеки високий, просто. 24 лютого 2022 року, сталося повномасштабне вторгнення російської армії в Україну. Відтоді кожен українець пережив і досі переживає багато нещасть, пов'язаних як із власною безпекою, так і з загальнонаціональною безпекою. Можна припустити, що дані, отримані за цією шкалою до повномасштабного вторгнення, були б інакшими. Зараз же ми бачимо великий акцент вибірки на безпеці. Крім шкали безпеки подібності між усіма 3 групами досліджуваних завершуються. (Додаток 4, Додаток 4.1., Додаток 4.2.)

Скорочення: РОК – рівень особистісної культури.

Група з високим рівнем особистісної культури: значущими цінностями для цієї групи є влада, досягнення, самостійність, універсалізм та конформність. Цінностями, які ігноруються, є гедонізм, традиційність та щедрість. (Додаток 4.)

Група з середнім рівнем особистісної культури: значимими цінностями для цієї групи стали гедонізм, універсалізм, традиційність та досягнення. Цінність яка ігноруються, — лише щедрість. (Додаток 4.1.)

Група з низьким рівнем особистісної культури: значимими цінностями є гедонізм, щедрість, традиційність, конформність та самостійність. Ігноруються три цінності: влада, досягнення та стимуляція. (Додаток 4.2.)

Результати групи з високим РОК такі: для людей із цієї групи надзвичайно важливими є дотримання норм компетентності в своїй роботі, підтримання своїх професійних навичок на такому рівні, який допомагає їм отримувати соціальне схвалення. В своєму ставленні до соціуму на першому місці для них стоїть власний статус; у них виражена риса домінантності над іншими, що може свідчити про наявність лідерських якостей або про постійне бажання

бути на лідерських позиціях. Високі показники за цінностями влада та досягнення з поєднанням з низькими показниками за цінністю гедонізму, може свідчити про спрямованість цієї групи людей на результат та ігнорування своїх потреб у рекреації. (Додаток 4)

Цікавою особливістю цієї групи є її висока орієнтація на самостійність, універсалізм та конформність. Зазвичай ці цінності суперечать одне одній, але в поєднанні вони можуть свідчити про бажання досліджуваних із цієї групи вдало інтегруватися в суспільство, залишаючи за собою право вибору, але підтримуючі при цьому значимі соціальні групи. Також висока орієнтація на універсалізм може бути викликана умовами теперішнього життя, коли кожен індивід якимось чином задіяний в житті не лише малих соціальних груп, але й великих, безпосередньо впливаючи на виживання та безпеку цих груп. (Додаток 4)

Група з середнім РОК не настільки спрямована на домінантність в міжособистісних стосунках та комфортно почуває себе в позиції підпорядкованості, але для цієї групи особистісний успіх також має велике значення, що може бути зумовлено як особистісною мотивацією до успіху, так і соціальним нарративом на успішність. (Додаток 4.1.)

Цінність традиційності може підтверджувати тезу, про те, що цінності впливають на соціальну адаптацію. Так, наприклад, традиційність та ігнорування цінності стимуляції вказує на бажання людини перебувати в якійсь одній групі, підтримувати її у сталому вигляді. Це означає, що індивіди з цієї групи рідко змінюють групи й рідко бувають у ситуації невизначеності чи новизни в соціальному контексті; це може підтверджувати гіпотезу про те, що на низьку соціальну адаптацію в цій групі впливають не лише фактори дезадаптивності їхніх стратегій поведінки, але й мала кількість таких стратегій — банально через те, що вони не використовуються.

Людам з низьким РОК притаманна орієнтація на власне задоволення та комфорт. Насолода життям стає однією з основних цінностей у житті цієї групи. Цікавим є те, що в цієї групи значимими цінностями є щедрість, традиційність, конформність та самостійність. Самостійність вказує на бажання людини відгородитися від групи, можливо від якоїсь конкретно. Оскільки тут присутнє те, що можна трактувати як спрямованість на сталу соціальну групу, традиційність та конформність свідчать про слідування соціально прийнятним моделям поведінки певної групи, закріплення цінностей та ритуалів цієї групи. Конформність може вказувати на бажання чи потребу стримувати себе й групу від соціально неприйнятної поведінки, згладжуючи негативні соціальні наслідки. (Додаток 4.2).

Більшість учасників групи з низьким РОК отримали низькі показники за формальною культурою з поєднанням з важливими цінностями свідчить про те, що референтна група до якої належить індивід, може бути соціально несхвалюваною: можливо, це субкультура або такі особистісні характеристики, як мотивація, експресивність чи низький самоконтроль.

В цій групі має місце ситуація, подібна до ситуації в попередній групі з низькою соціальною адаптацією, і тут також має місце спрямованість на конкретну групу, що знову підтверджує тезу про вплив кількості стратегій поведінки на соціальну адаптацію людини.

Особистісні чинники у групі з високим РОК

Всього в цій групі 40 осіб, серед яких 22 жінки та 18 чоловіків; усі вони знаходяться в межах старшого юнацького віку 18-25 років. 5 людей мають низькі показники за шкалою адаптивність-дезадаптивність, що свідчить про низьку соціальну адаптивність. 24 людини мають середні показники за шкалою адаптивності, що свідчить про нормальну соціальну адаптацію з можливістю малої кількості соціальних стратегій. 21 людина має високі

показники за шкалою адаптації, що свідчить про соціальну адаптованість цієї групи. (Додаток 4)

Досліджуваним із цієї групи притаманні риси особистості з високим показником екстраверсії (64), що свідчить про екстраверсійний тип особистості. Це корелює з методикою СПА, та зі шкалами прийняття себе (50) та прийняття інших(46). Людям з цими характеристиками характерно привертати увагу до себе; такі люди комфортно почуваються в різних соціальних колах. Високі показники за шкалою прийняття себе (50) вказують на здорову самоактуалізацію, яка притаманна зрілим особистостям. При цьому ми маємо завищені показники за шкалою доміантності, що може вказувати на бажання бути на позиції лідера в груповій роботі або в житті групи. У цієї групи також підвищена стресостійкість до нового досвіду: вони швидше до нього адаптуються і менше тривожаться. Високий РОК вказує на адекватну самооцінку. (Додаток 4)

В попередній главі, цього розділу ми розглядали методику Шварца, за якою однією з значимих цінностей для цієї групи є самостійність; за 5 факторним опитувальником особистості ми бачимо середні показники за шкалою прив'язаність-відособленість(42), що свідчить про відсутність нездорової залежності або співзалежності та не свідчити саме про самостійність, а не відособленість. Це може підтверджувати, що люди з високою особистісною культурою мають відповідати певному стандарту якості і слідувати йому. При цьому вони намагаються підтримувати баланс між хорошим результатом та хорошими стосунками в колективі. На це вказують середні показники за шкалою прив'язаність-відособленість (42).

За шкалою самоконтроль-імпульсивність, люди з цієї групи мають низькі-середні (40) показники, що свідчить про перевагу самоконтролю над імпульсивністю. Це є ознакою самоорганізованості та контролю над своїми діями. Як уже було відзначено під час інтерпретації результатів застосування

методики Шварца, люди з високим РОК наполегливі в роботі й більше націлені не на задоволеність процесом, а на його результат, що добре впливає на робочу діяльність, але може позначитись на рекреаційній діяльності таких людей. Толерантність до ризику у таких людей низька: вони люблять мати контроль над ситуацією, тому можуть мати таку рису характеру, як перфекціонізм. (Додаток 4)

Високі показники група з високим РОК має за шкалами емоційної стабільності–емоційної нестабільності (57), та емоційного комфорту (61), що вказує на низьку емоційну лабільність та емоційну задоволеність своїм життям. Беручи за увагу контекст в якому живуть досліджувані: умови війни, середні показники за емоційним комфортом можна трактувати як середньо-високі. Під час війни складно відчувати себе постійно в емоційному комфорті через велику кількість факторів: наприклад, тривожність зараз притаманна усім, що є нормою нашого контексту життя. (Додаток 4)

Особистісні чинники у групі з середнім РОК

В групі досліджуваних з середнім рівнем особистісної культури 13 чоловіків та 15 жінок. 20 людей з низькими показниками соціальної адаптивності, 6 досліджуваних з середніми показниками соціальної адаптивності та 2 з високим рівнем соціальної адаптації. (Додаток 4.1.)

Досліджувані з середнім рівнем РОК мають середньо-низькі показники за шкалою експресивність-інтроверсія (43), і мають більший скіс на інтроверсію. Вони мають велику кількість балів за показниками уникнення уваги та замкнутості, що можна описати як інтровертивні риси особистості. Такі люди не хочуть бути в центрі уваги й приділяють достатньо зусиль для того, щоб цього не ставалося. Крім того, під час оцінювання за методикою СПА та п'ятифакторним опитувальником особистості вони мають низькі показники домінантності (44, за шкалою ескапізму), що вказує на уподобання ними ролі підопічного. (Додаток 4.1.)

Хоча за методикою Шварца, ми виділили цінності конформності та терпимості як одні з основних, за методикою СПА ми бачимо високий рівень неприйняття інших і середній рівень прийняття себе. Це ще раз указує на сталість соціальних зв'язків і груп для людей з середнім РОК. Також цю гіпотезу підтримують показники за шкалою прив'язаність-відособленість (51), де прив'язаність виражена. Це означає, що досліджувані з цієї групи добре співпрацюють в сталій групі й здатні легко адаптуватися до потреб такої групи, але в нових групах почуваються невпевнено. (Додаток 4.1.)

За шкалою самоконтроль-імпульсивність (39) люди з середнім рівнем РОК, мають показники, що вказують на високий самоконтроль. Для таких людей, точність та обов'язок є одними з головних мотиваторів у роботі. Порушення соціальних норм для них є неприйнятним, тому правила групи та соціуму виконуються повністю. При цьому самоконтроль та відповідальність знаходяться на високому рівні розвитку. Варто відзначити, що формальна культура в цій групі має високі показники.

Шкали емоційної стабільності (45) та комфорту (56) більше, ніж у попередній групі, перебувають на рівні емоційної нестабільності та дискомфорту. Це може бути свідченням низької самооцінки, високої тривожності та депресивності. Проте, як і в попередній групі, причиною цього можуть бути умови теперішнього життя, до якого ще не всі адаптувалися, якщо до такого взагалі можна адаптуватися. (Додаток 4.1)

Шкала практичності-експресивності (50) має високі показники за шкалою практичності. Це свідчить про консерватизм стратегій поведінки, низьку емоційну ригідність. Це допомагає людям з середнім рівнем особистісної культури емоційно дистанціюватися від насущних проблем.

Особистісні чинники у групі з низьким РОК

До цієї групи належать 26 досліджуваних, серед яких 16 жінок та 10 чоловіків; 16 із них мають низьку соціальну адаптацію, а 10 — середні показники за соціальною адаптацією.

Досліджувані з низьким рівнем особистісної культури мають екстраверсійні риси особистості (52), що виражається в товариськості, пошуку нових вражень. За результатами методики ціннісних орієнтацій ми знаємо, що однією з головних цінностей цієї групи є гедонізм, який виражається в потуранні своїм бажанням. (Додаток 4.2)

За шкалою прив'язаності-відокремленості (67), маємо високі результати за шкалою відокремленості, що свідчить про нормальну або завищену самооцінку з прагненням до суперництва. Саме в суперництві актуалізується цінність самостійності за Шварцом.

В міжособистісному спілкуванні люди з цієї групи віддають перевагу перебуванню у звичних групах, не люблять змінювати компанії, але мають проблеми зі встановленням довірливих контактів, причиною цього може бути сильна експресивність (52) або прагнення до конкуренції. (Додаток 4.2)

За шкалою самоконтроль-імпульсивність (48) люди цієї групи більш імпульсивні за інших і мають низький рівень самоконтролю та низький рівень мотивації. Основна мотивація — це уникнення невдач.

Як було зазначено раніше, люди з низьким рівнем РОК експресивні, що свідчить про можливу безвідповідальність та про високу лабільність емоцій у цієї групи. Як і в попередніх групах, емоційний комфорт низький, як і емоційна стабільність. Тут це можна було б поєднати з емоційною незрілістю і високим рівнем тривоги, який спонукає до необдуманих дій, проте причиною цього може бути й ті умови, в яких перебувають досліджувані, а не їхня особистісна специфіка.

3.3. Програма тренінгу корекції, спрямована на підвищення рівня культури особистості

За даними дослідження було розроблено програму практичного заходу корекційної, розвивальної та профілактичної спрямованості з наданням подальших рекомендацій у рамках проведення дослідження.

Тренінг спрямований на підвищення рівня особистісної культури та збільшення числа стратегій поведінки для полегшення соціальної адаптації молоді.

Мета – проведення групового корекційного заходу з тематики особистісної культури та соціальної адаптованості, що заснований на аналізі проведеного емпіричного дослідження.

Основна частина вправ цього тренінгу спрямована на формування в особистості поняття психологічних кордонів та формування навичок міжособистісної комунікації. Були вибрані такі методи роботи з соціальною адаптацію, через доступність цих тем людям не знайомим з психологією. На мою думку, саме ці теми позитивно вплинуть на адаптивні стратегії поведінки, та на формування навичок міжособистісного спілкування, для зниження тривожності в процесі соціальної взаємодії.

СМАРТ критерії цілі:

Ціль – конкретна: Серія цілей: Дізнатися більше про міжособистісну взаємодію.

Отримати навички їхнього практичного застосування під час тренінгу

Навчитися справлятися з тривожністю яка передує соціальному контакту

Ціль вимірна: учасник тренінгу розпочинає процес комунікації з не учасником тренінгу.

Ціль досяжна: завести власний блог/сходити на побачення

Ціль актуальна: взяти участь у тренінгу.

Ціль обмежена в часі: після або під час тренінгу

Під час тренінгу часто використовуватиметься дискусія як метод публічної суперечки/обговорення. Здебільшого вона використовуватиметься після тих ігор, у яких кількість різних варіантів розв'язання є більшою за 1. Застосовуватись буде структурована модель дискусії — чітко регламентований порядок проведення дискусії та задана тема, від якої не можна відступати

Завдання: Навчити учасників навичок комунікації; пояснити механізми, які впливають на комунікацію

Ціль: Сформувати в учасника знання про процес формування міжособистісних стосунків та підготувати його для використання найбільш сприятливої для нього поведінки в процесі міжособистісних комунікації.

Мета: Зменшити особистісну тривожність пов'язану з процесом комунікації.

Час: Від 3 до 4 годин.

Необхідне обладнання: Аркуші паперу А4, ватмани, маркери-олівці, інтерактивна дошка для презентації та записів, мотузки.

Учасники: Люди віком від 16 до 24 років.

Розклад:

Задача	Вправа/Дія	Час	Ефект

<p>Налаштувати учасників на взаємодію. Введення в саму тему.</p>	<p>Презентація ведучих + правила тренінгової групи та їх обговорення</p>	<p>10-20хв</p>	<p>Розвиток позитивного уявлення про цю групу.</p> <p>Розвиток навичок невербальної та вербальної комунікації.</p>
	<p>Вступна лекція про соціалізацію, та її основні сфери</p>	<p>7хв</p>	
	<p>Мої острови</p>	<p>Від 20 хв до 1 години (залежатиме від кількості учасників)</p>	
	<p>Лекція про соціальну перцепцію та про міжособистісну привабливість</p>	<p>15хв</p>	
	<p>Будемо знайомі (треба скоротити кількість запитань)</p>	<p>20хв</p>	
	<p>На мосту</p>	<p>45хв</p>	

--	--	--	--

Мої острови: Головною метою цієї вправи є знайомство учасників та виявлення їхніх очікувань від групи та від теми. Сама по собі вправа є дискусійною, адже може дати відповідь учаснику «чому він тут». Як проводити: використовуємо декілька аркушів А4, викладаємо їх на підлозі, назви довільні (вибирає тренер). Моя мета використання цієї гри полягає саме в тому, щоб дізнатися, чому ці люди прийшли до групи і як їхній вибір корелює з тим, що вони вже встигли почути під час лекції. Назви: 1. Острів дружби. 2. Острів першого кроку 3. Острів недовіри. 4. Острів тиші 5. Острів енергії. 6. Острів нового. 7. Мій острів 8. «?» (Це той острів куди будуть приходити учасники які не знайшли свій острів, і створюють свій).

Після обрання «свого» острова, пояснюють свій вибір іншим учасникам на своєму острові. Потім пояснюють його іншим островам, після чого вони можуть ставити одне одному питання.

Хто з остров'ян здався вам несподіваним у своєму виборі або оцінках причин, що його спонукали?

Чи знайшли ви на своєму острові споріднену душу? Чому?

Будемо знайомі: Мета: Створити в групі атмосферу емоційної свободи, заохотити та підштовхнути людей до спілкування, краще дізнатися одне одного, показати, що існує дистанція в спілкуванні. Учасникам видається аркуш із запитаннями, та ручка. Є 38 + 2 запитань, 38 сталих запитань та 2 запитання, які впише учасник; ці запитання вибираються з того, що для учасника є важливим запитати у «незнайомця».

Ціль: Познайомитись з максимальною кількістю учасників і зібрати максимальну кількість підписів.

Обговорення: Обговорити сам процес опитування під час вправи, як ви себе почували, що було складно, тощо.

Запитати учасників в яких не вийшло зібрати 40 підписів, чому не вийшло

На мосту: Ще одна вправа на знайомства і зменшення дистанції під час спілкування, показати, що існує «Я» та «Інші».

Що знадобиться: Кольоровий паперовий скоч і стілець, який буде стояти посередині, як перешкода. З цих матеріалів ми формуємо міст. Розсаджуємо учасників по обидва боки моста, та викликаємо 6 добровольців.

Завдання: Спочатку всі по одному переходять з однієї сторони до іншої. Друга частина вправи це розбити 6 добровольців на пари, щоб вони йшли на зустріч одне одному, особливими умовами є те, що обидва повинні опинитися на іншій (для себе) бік при цьому вони не можуть розмовляти.

Запитання: Спочатку ми розпитуємо учасників гри, як вони себе почували, як їм гра, що вони робили, що було несподівано, на що сподівалися. Потім питаємо спостерігачів, що помітили вони, чи була якась зміна в міміці чи рішенні проблеми. Яка різниця між двома етапами.

<p>Розвинути навички формування контакту, навички спонтанного мовлення та гнучкості в соціальній взаємодії.</p> <p>Пояснити причини легкості формування контакту з одними людьми та тяжкості з іншими.</p>	<p>Лекція про особливості особистості, які впливають на формування міжособистісних відносин</p>	10хв	<p>Учасники знають, що всі люди різні та мають навички підтримання розмови.</p>
	<p>Обговорення прикладів труднощів/легкості у формування міжособистісних відносин</p>	15 хв	
	<p>«СЛОВО ЗА СЛОВОМ»</p>	20хв	

Обговорення прикладів труднощів/легкості у формування міжособистісних відносин: Сенс цієї вправи: Попередньою лекцією підштовхнути учасників до обговорення цих питань, та формування умов для початку шерінгу.

<p>Розвинути навички захисту власних границь.</p> <p>Навчити поважати чужі кордони.</p>	<p>Лекція про кордони та про соціальну та психологічну дистанцію</p>	<p>10 хв</p>	<p>Вміють захистити власні кордони та поважають чужі.</p>
	<p>Берег-море</p>	<p>30-40 хв</p>	

Берег-море: обговорити поняття «кордону» у міжособистісному спілкуванні, у групі, у сімейних, професійних та інших рамках; перевірити ставлення до кордонів, правил, законів; розібратися у тому, як ми реагуємо на поняття «свобода» і поняття «кордон», наскільки ми схильні до звички звертатися до минулого досвіду, і наскільки гнучкі та готові до змін, щоб перебудуватися і знайти адекватну реакцію на зміну ситуації.

Що потрібно: Мотузка, кладемо мотузку, з однієї сторони буде море, з іншої берег. Учасники будуть виходити та заходити в море за командою тренера. В чому специфіка: Під час вправи, тренер намагається обманути групу, повторюючи одну команду по декілька разів, називаючи неіснуючі команди, і в кінці прибираючи мотузку, але команди продовжуються.

Згадайте, як ви зреагували (якщо зреагували) на зміну ситуації? Для частини з вас кордон уже перестав бути якимось зовнішнім атрибутом (у нашому випадку), а став засвоєним внутрішнім поняттям. «Пам'ять про минуле», про колишні межі, не дала частині з вас перебудуватися і побачити, що у своїх рішеннях ви вже зовсім вільні. Ні кордони, ні правила, встановлені раніше, вже не адекватні новій ситуації! Чи знайома вам така ситуація у власній поведінці?

Як ця гра допомагає нам зрозуміти зміст слово «кордони» та наше ставлення до кордонів?

Кордон — у прямому та переносному значенні — чи потрібні вони нам у житті?

Як виявляються межі у нашій групі, як пов'язано поняття кордону з процесом тренінгу?

Розвинути навички комунікації зменшити тривогу від процесу комунікації.	Лекція про комунікативну сторону міжособистісних відносин та про комунікативні бар'єри	15хв	Сформоване поняття про навички, які допомагають людині в комунікації. Вміють добиватися свого під час комунікації.
	Обговорення лекції	7хв	
	Східний ринок	10-15 хв	
	Зворотній зв'язок після тренінгу + свічка	Від 10 хв	

Східний ринок: скорочення дистанції у спілкуванні; зниження почуття напруженості завдяки включенню в ігрову ситуацію «тут і тепер»; звернення уваги учасників один на одного.

Інструкція: Кожен учасник отримує аркуш А4, ручку. Аркуш ділимо на 8 частин, та розриваємо. На кожній частині потрібно написати своє ім'я, потім треба згорнути кожен аркуш двічі, так, щоб не було видно, що на ньому написано. Потім усі записки збираються тренером в корзину або пакет, після чого починається гра. Учасники повинні за 5 хвилин знайти усі 8 своїх записок, правила як це зробити не даються, головне, щоб усі залишилися в живих.

Обговорення: Хто ж виявився найуспішнішим відвідувачем нашого ринку? Розкажіть, як ви змогли виграти? Яку тактику гри ви обрали?

Що вам сподобалося, а що ні?

Як ви поведетеся у подібних життєвих ситуаціях, коли не визначено чітко, що можна, а що ні, коли партнери мають різні особисті інтереси? Чи знаходите ви подібність між вашою поведінкою у грі та тим, який варіант сценарію ви програєте у реальному житті?

Висновки до Розділу 3

Це результати за шкалами: “безпека” в методиці ціннісних орієнтацій Шварца, шкала інтернальності та емоційного комфорту за методикою СПА, та шкали емоційної стабільності-нестабільності за п’ятифакторним опитувальником особистості.

Також ми дослідили ефективність різних стилів виховання.

В ході емпіричного дослідження ми визначили психологічний портрет та особистісні характеристики людини з високим рівнем особистісної культури.

Люди з високим рівнем особистісної культури вирізняються, тим, що така особистість перманентно прагне до вдосконалення – самоактуалізації й має адекватну самооцінку. Більшість людей з високою культурністю прагне до лідерства й добре адаптується до нових соціальних умов, впевнено почуває себе в соціумі. Цінності збігаються з тими, що беруться за взірць: самостійність, прагнення до лідерства, відкритість новому досвіду.

Гіпотеза №1 підтверджується: люди з високим рівнем особистісної культури частіше належали до тих, хто має середні та високі показники соціальної адаптованості. Люди з середнім та низьким рівнем особистісної культури мають низькі показники соціальної адаптації та не мають психологічних рис, що свідчили б про протилежне. Низька соціальна адаптованість в більшості

випадків викликана малою кількістю стратегій поведінки та відсутністю досвіду їх застосування.

Гіпотеза №2: Дії батьків однозначно впливають на формування особистісного культурного рівня, та вже через культурний рівень ми дослідили, що це впливає на соціальну адаптацію. Найвдалішими стилями виховання стали авторитетний та ліберальний, найгіршим виявився індиферентний стиль виховання.

Гіпотеза №3: Життєві цінності залежать від культурного рівня особистості, кожному з рівнів, притаманні свої пікові цінності.

Гіпотеза №4: нульова гіпотеза не підтверджується.

ВИСНОВКИ

Перше, з чим ми зіткнулися в процесі теоретичного аналізу культури в психології, був плюралізм понять та уявлень, що описують культури. В цьому дослідженні ми зосередились на визначенні культури, де вона розглядається, як системоутворюючий елемент соціальної дійсності, як певний стандарт поведінки, навколо якого формується певна спільнота, і на потреби якої ця культура і спрямована. Самець ей вимір культури ми змогли дослідити за допомогою психологічного інструментарію. Культурний інтелект, у свою чергу, можна визначити через включеність людини в культуру суспільства і засвоєння нею культури не лише як нормативно-регулятивної категорії, а й як можливості до самоактуалізації.

Рівень культури особистості прямо впливає на її соціальну адаптацію. Досліджувані з високим рівнем особистісної культури частіше мали характеристики соціально адаптованої людини.

В першу чергу це виявляється через особистісні характеристики, які впливають на комунікацію та самооцінку індивіда. По-друге, чим вищий рівень особистісної культури, тим більшою кількістю стратегій поведінки в різних

соціальних ситуаціях володіє людина, що прямо впливає на можливість адаптації в різних соціальних умовах.

Також ми встановили, що на особистісну культуру впливають батьківська сім'я, виховання, навчання, соціальний досвід, життєві цінності та колективне несвідоме.

В ході дослідження впливу батьківського стилю виховання на особистісний культурний рівень ми дійшли висновку, що в групі людей з високим рівнем особистісної культури найпопулярнішими стилями виховання є авторитетний та ліберальний, а це свідчить про те, що батьківська теплота та батьківський контроль на помірному рівні допомагають виховати високий рівень особистісної культури, на відміну від надмірного схвалення дій дитини або надмірного контролю у вихованні дитини.

Також можна стверджувати, що через вплив батьківського виховання на культурний рівень особистості стиль батьківського виховання також може мати позитивний або негативний вплив на соціальну адаптацію індивіда.

Список першоджерел

1. Aluja, A., del Barrio, V., & García, L. F. (2005). Relationships between adolescents' memory of parental rearing styles, social values and socialisation behavior traits. *Personality and Individual Differences*, 39(5), 903–912
2. Ang S. Cultural Intelligence: Its Measurement and Effects on Cultural Judgment and Decision Making, Cultural Adaptation, and Task Performance / Soon Ang, Linn Van Dyne, Christine Koh, K. Yee Ng, Klaus J. Templer: Cheryl Tay, N. Anand Chandrasekar // *Management and Organization Review*. – 2007. – Vol. 3, No 3. – P. 335–371.
3. Ang Soon, Dyne Linn Van, Rockstuhl Thomas. Cultural intelligence: Origins, conceptualization, evolution, and methodological diversity. In: Gelfand Michele, Chiu Chi-yue, Hong Ying-yi., editors. *Handbook of Advances in Culture and Psychology*. Vol. 5. Oxford University Press; Oxford: 2015. pp. 273–323.
4. Cultural Intelligence Center . Expanded CQ Scale (E-CQS) Cultural Intelligence Center; Grand Rapids: 2011. [(accessed on 16 June 2021)]. Available online: <https://culturalq.com>
5. Koutra, K., Paschalidou, A., Roumeliotaki, T. et al. Main and interactive retrospective associations between parental rearing behavior and psychological adjustment in young adulthood. *Curr Psychol* (2022)
6. Sternberg Robert J., editor. *Cambridge Handbook of Intelligence*. 2nd ed. Cambridge University Press; Cambridge: 2020b.
7. TANGNEY, J. P. Self-conscious emotions: the self as a moral guide. In: TESSER, A.; STAPEL, D. A.; WOOD, J. V. (Ed.). *Self and motivation: emerging psychological perspectives*. Washington, DC: American Psychological Association, 2002. p. 97-117.
8. THE RELATIONSHIP BETWEEN EMOTIONAL QUOTIENT AND SOCIAL ADJUSTMENT OF STUDENTS Ketkaew, Wilailak; Kaewprapun,

- Wassawadee; Chitnukul, Panida. Journal of Legal, Ethical and Regulatory Issues, suppl. Special Issue 6; Arden Vol. 24, (2021): 1-9.
9. Understanding and Assessing Cultural Intelligence: Maximum-Performance and Typical-Performance Approaches Robert J. Sternberg,* Chak Haang Wong, and Anastasia P. Kreisel 2021.
 10. Багацький В.В., Кормич Л.І. Культурологія: історія і теорія світової культури ХХ століття: Навч. посібник / В.В. Багацький, Л.І. Кормич. – К.: Кондор, 2004. – 304 с.
 11. Балл Г.О., Медінцев В.О. Особистість як індивідуальний модус культури і як інтегративна якість особи // Горизонти освіти. – 2011. – № 3. – С. 7-14.
 12. Боринштейн Є. Соціокультурні особливості мовної особистості // Соціальна психологія. – 2004. – № 5 (7). – С.63 – 72.
 13. Бохонкова Ю.О. Соціально-психологічна адаптація першокурсників до умов вищих навчальних закладів: монографія / Ю.О. Бохонкова; – Луганськ: Східноукр. нац. ун-т ім. В. Даля, 2011. – 199 с
 14. Бочелюк В.Й., Бочелюк В.В. Методика та організація досліджень із психології: Навч. пос. – К.: Центр учбової літератури, 2008. – 360 с.
 15. Вікова психологія / за ред. Г. С. Костюка. - К.: Рад. шк., 1976.-269 с.
 16. Власова О.І. Педагогічна психологія: Навч. посібник / О.І. Власова. – К.: Либідь, 2005. – 400 с.
 17. Гайдучик П.Д. Соціально ідентифікаційний профіль сепараційної тривоги у процесі лікування підлітків. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://psychoprospects.vnu.edu.ua/index.php/psychoprospects/article/view/10/6>
 18. Горбачик А. Перевірка валідності та надійності шкали культурного інтелекту в Україні / Андрій Горбачик, Тетяна Любива, Тетяна Нікітіна / Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 2015. – № 1. – С. 132–148.
 19. Дружинін В. Психологія сім'ї. М., 1996
 20. Енциклопедія етнокультурознавства. Понятійно-термінологічний інструментарій, концептуальні підходи. Частина перша Особа. Нація .

- Культура. -: Київ: Державна академія керівних кадрів культури і мистецтв. - 2001-.522с.
- 21.Ерік Г. Еріксон. Дитинство і суспільство. - Изд. 2-е, перераб. і дополн. / Пер. з англ. - СПб.: ТОВ «Мова», 2000. - 416 з.
- 22.Злобіна О. Особистість як суб'єкт соціальних змін. Київ, 2004.
- 23.Кирда А. Г. Тенденції розвитку цілей освіти в розвинених країнах світу і Україні (друга половина ХХ століття): Автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.01 / А.Г. Кирда; Київ. нац. ун-т ім. Т.Шевченка. — К., 2005. — 26 с.
- 24.Киричук О. Галузі психологічної науки // Основи психології: Підручник / За заг. ред. О.В. Киричука, В.А. Роменця. — 5-те вид., стер. — К.: Либідь, 2002. — С. 111—131
- 25.Костенко Н. Тестування шкали культурної компетентності (CQS): українська аудиторія / Наталія Костенко, Людмила Скокова // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 2012. – № 4. – С. 158–193
- 26.Кузнєцова Т. В. К89 Психологія культури : (Психол. філос. аналіз): Курслекцій. – К. : МАУП, 2005. – 152 с. : іл.
- 27.Культурний інтелект: монографія / за наук. ред. А. К. Солодкої. – Миколаїв: ФОП Швець В.М., 2016 – 244с
- 28.Культурологія ХХ століття. Енциклопедія. Том перший А-Л. З-П., Університетська книга. 1998.
- 29.Левківська Г.П. Адаптація першокурсників в умовах вищого закладу освіти: Навч. посібник / Левківська Г.П., Сорочинська В.Є., Штифурак В.С. – К.: Либідь, 2001. – 128 с.
- 30.Лисина М. И. Проблемы онтогенеза общения / М. И. Лисина. - М.: Педагогика, 1986. - 143 с.
- 31.Літвінова О.В. Проблема впливу батьків на процес психологічної сепарації в юнацькому віці – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://pj.journal.kspu.edu/index.php/pj/article/download/515/480/>

32. Лукашевич М. П. Соціальна робота (теорія і практика) : підручник. / М. П. Лукашевич., Т. В. Семигіна. – К. : Каравела, 2009. – 368 с.
33. Лукашевич М. П. Теорія і методи соціальної роботи : навч. посібник / М. П. Лукашевич, І. І. Мигович. – К.: МАУП, 2003. – 168 с.
34. Майстренко Л. КУЛЬТУРНИЙ ІНТЕЛЕКТ ЯК ФАКТОР МІЖНАЦІОНАЛЬНОЇ КОМУНІКАЦІЇ. V. O. Sukhomlynskyi National University of Mykolaiv. 2020. URL: https://text-intertext.in.ua/pdf/n012017/maystrenko_lyudmila_01_2017.pdf.
35. Малахова А. А. Культура як складова суспільного та особистісного розвитку / А. А. Малахова, науковий керівник – доц. Гарбар М. А. // Радіоелектроніка та молодь у ХХІ столітті : матеріали 25-го Міжнар. молодіжн. форуму, 20-22 квітня 2021 р. – Харків : ХНУРЕ, 2021. – Т. 11. – С. 50–51.
36. МЕЛЬНИК В.В. КУЛЬТУРА БУТТЯ ЛЮДИНИ ЯК СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ ФЕНОМЕН Гуманітарний вісник ЗДІА. 2015. № 60
37. Мельник В.В. Соціально-філософський аналіз взаємовпливу і взаємодії особистості і глобалізованого соціуму / В.В.Мельник // Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії: [зб.наук.пр.] - Запоріжжя: Вид-во ЗДІА, 2011.- Вип.46. - С.96-108
38. МЕЛЬНИК В. КУЛЬТУРА БУТТЯ ЛЮДИНИ ЯК СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ ФЕНОМЕН. *Гуманітарний вісник*. ЗДІА, № 60.
39. Москаленко В.В. Культура і особистість./ В.В.Москаленко// Актуальні проблеми психології: Збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С.Костюка НАПН України. Том 11. Психологія особистості. Психологічна допомога особистості. Вип 12. Київ, Фенікс, 2015. С.352- 361
40. Никифорова Л. «КУЛЬТУРОЛОГІЯ», «ЕТИКА», «ЕСТЕТИКА» КУРС ЛЕКЦІЙ : курс лекцій. Донецьк, 2012. 280 с.
41. Павелік Р.В. Вікова психологія Підручник. Київ.: Кондор, 2011.-469
42. Павелків Р. В. Дитяча психологія: навч. посіб. для самост. роботи студ. / Р. В. Павелків, О. П. Цигипало. - К. : Ака-демвидав, 2011. - 373 с.

- 43.Павелків Р. В. Короткий довідник з дитячої психології / Р.В. Павелків, О. П. Цигипало. - Рівне, 2008. - 55 с.
- 44.Плотнікова О. Важливість вивчення індивідуальних особливостей першокурсників у період дидактичної адаптації / О.Плотнікова // Рідна школа. – 2001. - № 10. – С.62-64.
- 45.Радугин А.А Філософія - 2-е вид., Перераб. і доп. - М.: Центр, 2001.
- 46.Розін В.М. Культурологія - М.: Инфра-М Форум, 2001.
- 47.Савчин М. В. Вікова психологія / М. В. Савчин, Л. П. Василенко. - К. : Академвидав, 2006. - 360 с.
- 48.Семигіна Т. В. Теорії і методи соціальної роботи : підручник для студентів вищих навчальних закладів / Т. В. Семигіна, І. І. Мигович. – К. : Академвидав, 2005. – 328 с.
- 49.Семиченко В. А. Психологія педагогічної діяльності: Навч. посіб. – К.: Вища школа, 2004. – С. 249–251.
- 50.Сергієнко Л.П. Основи наукових досліджень у психології: кваліфікаційні та дипломні роботи. Навчальний посібник. – К.: «Видавничий дім «Професіонал», 2009. – 240 с
- 51.Скребец В.А. Психологическая диагностика, учебнок пособик. Киев.: 2001. 152.
- 52.Соціологія культури: Навчальний посібник. - К.: Кондор, 2006. - 302 с.
- 53.Столяренко О. Б. Психологія особистості. Навч. посіб. – К.: Центр учбової літератури, 2012. – 280 с.
- 54.Субашкевич І. Р. Формування ціннісно-сміслової сфери С студентів педагогічних спеціальностей засобами медіапсихологічних технологій [практ. посіб.] / Ірина Романівна Субашкевич. – Львів : Растр-7, 2016. – 60 с.
- 55.Теорії і методи соціальної роботи : підручник для студентів вищих навчальних закладів / І. М. Грига [та ін.]. – К. : Академвидав, 2005. – 328 с.
56. Теорії та методи соціальної роботи / А. М. Бойко [та ін.]. – К. : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2004. – 224 с.

- 57.Тюптя Л.Т., Іванова І.Б. Т98 Соціальна робота: теорія і практика: Навч. посіб. — 2-ге вид., перероб. і доп. — К.: Знання, 2008. — 574 с
- 58.Феноменологія морального розвитку особистості : детермінація, механізми, генезис : монографія / під ред. Р. В. Павелківа, Н. В. Корчакової. - Рівне : Вол. береги, 2009. - 368 с.
- 59.Шевцова Ганна. Виховний потенціал жінки-матері в становленні майбутньої особистості – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://lssp.dsru.edu.ua/article/view/93624/89188>
- 60.Юнг К.Г. Про архетипи колективного несвідомого / / Юнг К.Г. Архетип і символ. - М., 1991.
- 61.Яценко Т. С. Основи глибинної психокорекції: Навчальний посібник. – К.: Вища шк., 2006. – 382 с.

ДОДАТКИ

Рівень особистісної культури високий Додаток 1.

		Частота	Процент	Процент допустимих	Накопичений процент
Допустимо	Авторитетний	21	52,5	52,5	52.5
	Авторитарний	5	12,5	12,5	64.9
	Ліберальний	9	22.5	22.5	87.5
	Індиферентний	5	12.5	12.5	100,0
	Усього	40	100,0	100,0	

Рівень особистісної культури середній Додаток 1.1.

		Частота	Процент	Процент допустимих	Накопичений процент
Допустимо	Авторитетний	13	46.4	46.4	46.4
	Авторитарний	9	32.1	32.1	78.5
	Ліберальний	4	14.2	14.2	92.7
	Індиферентний	2	7.1	7.1	100,0
	Усього	28	100,0	100,0	

Рівень особистісної культури низький Додаток 1.2.

		Частота	Процент	Процент допустимих	Накопичений процент
Допустимо	Авторитетний	2	7.6	7.6	7.6
	Авторитарний	12	46.1	46.1	53,7
	Ліберальний	2	7.6	7.6	61,3
	Індиферентний	10	38.4	38.4	100,0
	Усього	26	100,0	100,0	

Додаток 2 Стилi виховання	Component (Компонент)			4
	1	2	3	
Невимогливiсть_вимогливiсть	,848			
Автономнiсть_контроль	,840			
Емоцiйна_дистанцiя		,653		,653
Заперечення_прийняття_дитини	,619		,474	
Вiдсутнiсть_спiвпрацi_спiврiбiтництво	,587		504	
Незгода_згода_в_сiм'ї		,540		,560
Непослiдовнiсть_послiдовнiсть		,771		
Авторитетнiсть	,699	,741		
Задоволенiсть_вiдносинами	,474		881	

Cluster (Кластер) Додаток 2.1.				
	1	2	3	4
Близькість	-,15219	,232223	-,23459	1,16856
Суворість	,04717	-,62362	,23371	,05918
Автономність	-1,71057	,7232	-.02994	,25268
Байдужість	,04717	,51053	-1,51014	-,26081

Cluster (Кластер) Додаток 2.2.	1	36,000
	2	26,000
	3	15,000
	4	17,000
Valid (Дійсні)		94,000
Missing (Відсутні)		,000

Описова статистика соціальної адаптації у групи високого РОК Додаток 3

	N	Мінімум	Максимум	Середнє значення	Стандартне відхилення
Адаптація	40	36,00	64,00	47,7500	8,29813
N валідних (за списком)	40				

Описова статистика соціальної адаптації у групи середнього РОК Додаток 3.1

	N	Мінімум	Максимум	Середнє значення	Стандартная отклонения
Адаптація	28	16,00	56,00	36,0357	10,24327
N валідних (по списку)	28				

Описова статистика соціальної адаптації у групи низького РОК Додаток 3.2.

	N	Мінімум	Максимум	Середнє значення	Стандартная отклонения
Адаптація	26	26,00	64,00	43,6923	8,98340
N валідних (по списку)	26				

Адаптація в групі високої особистісної культури Додаток 3.3.

	Частота	Процент
Допустимо		
36,00	1	2,5
37,00	1	2,5
39,00	1	2,5
40,00	2	5,0
41,00	2	5,0
42,00	2	5,0
43,00	2	5,0
44,00	2	5,0
45,00	2	5,0
46,00	4	10,0
48,00	4	10
49,00	6	15,0
51,00	3	7,5
52,00	1	2,5
54,00	3	7,5
55,00	1	2,5
59,00	1	2,5
64,00	1	2,5
Усього	40	100,0

Описова статистика соціальної адаптації у групі високого рівня особистісної культури

Додаток 3.3.

	N	Мінімум	Максимум	Середнє значення	Стандартне відхилення
Адаптація	40	36,00	64,00	47,7500	8,29813
N валідних (за списком)	40				

Адаптація в групі середньої особистісної культури Додаток 3.4.

	Частота	Процент
Допустимо 16,00	1	3,6
17,00	1	3,6
23,00	1	3,6
24,00	1	3,6
25,00	1	3,6
26,00	1	3,6
28,00	1	3,6
31,00	1	3,6
32,00	2	7,1
34,00	2	7,1
35,00	2	7,1
37,00	2	7,1
38,00	2	3,6
39,00	2	7,1
41,00	1	3,6
42,00	1	3,6
45,00	2	3,6
46,00	2	7,1
47,00	1	3,6
50,00	1	3,6
Усього	28	100,0

Описова статистики Додаток 3.4.

	N	Мінімум	Максимум	Середнє значення
Адаптація	28	16,00	50,00	35,0714
N валидных (по списку)	28			

Адаптація в групі низької особистісної культури Додаток 3.5.

		Частота	Проценты	Процент допустимых
Допустимо	25,00	1	3,8	3,8
	27,00	1	3,8	3,8
	39,00	3	3,8	3,8
	30,00	1	3,8	3,8
	33,00	2	3,8	3,8
	34,00	2	7,7	7,7
	36,00	3	11,5	11,5
	37,00	2	7,7	7,7
	39,00	1	3,8	3,8
	40,00	2	7,7	7,7
	45,00	2	7,7	7,7
	46,00	2	7,7	7,7
	48,00	2	7,7	7,7
	49,00	1	3,8	3,8
Усього		26	100,0	100,0

Описова статистики Додаток 3.5.

	N	Мінімум	Максимум	Середнє значення
Адаптація	26	25,00	49,00	36,961
N валидных (по списку)	26			

Описова статистики групи з високим РОК Додаток 4

	N	Мінімум	Максимум	Середнє значення
Екстраверс_Інтроверс	40	46,00	75,00	64,5250
Привязаність_Відособленість	40	39,00	72,00	42,3750
Самоконтроль_Імпульсивність	40	22,00	42,00	40,6250
Емоціональна_стійкість_не стійкість	40	18,00	72,00	57,1750
Експресивність_Практичність	40	16,00	62,00	32,4750
Влада	40	30,00	60,00	53,6250
Досягнення	40	32,00	56,00	44,9500
Гедонізм	40	27,00	44,00	31,0000
Стимуляція	40	18,00	88,00	58,5500
Самостійність	40	37,00	64,00	44,7500
Універсалізм	40	14,00	38,00	27,9250
Щедрість	40	7,00	32,00	26,9250
Традиційність	40	12,00	44,00	35,8500
Конформність	40	26,00	48,00	45,1750
Безпека	40	16,00	69,00	51,9750
Прийняття_інших	40	46,00	55,00	45,8462
Прийняття_себе	40	48,00	64,00	50,586
Інтернальність	40	19,00	56,00	34,2308
Самосприйняття	40	30,00	63,00	42,6923
Емоційний_комфорт	40	40,00	88,00	61,5385
Прагнення_домінації	40	31,00	64,00	46,3077
Ескапізм	40	15,00	38,00	24,0769
N валідних (по списку)	40			

Описова статистики групи з середнім рівнем РОК Додаток 4.1.

	N	Мінімум	Максимум	Середнє значення
Екстраверс_Інтроверс	28	19,00	74,00	43,7857
Привязаність_Відособленість	28	16,00	75,00	51,0357
Самоконтроль_Імпульсивність	28	18,00	43,00	22,6071
Емоціональна_стійкість_не стійкість	28	19,00	71,00	45,9286
Експресивність_Практичність	28	22,00	70,00	50,6786
Влада	28	11,00	43,00	26,3929
Досягнення	28	38,00	53,00	51,3214
Гедонізм	28	23,00	68,00	55,2857
Стимуляція	28	32,00	63,00	49,8214
Самостійність	28	16,00	56,00	36,0357
Універсалізм	28	37,00	52,00	44,3214
Щедрість	28	17,00	45,00	23,8929
Традиційність	28	23,00	43,00	40,3571
Конформність	28	8,00	48,00	27,0714
Безпека	28	37,00	57,00	62,5556
Прийняття_інших	28	15,00	44,00	29,6786
Прийняття_себе	28	9,00	32,00	22,4358
Інтернальність	28	10,00	45,00	27,5357
Самосприйняття	28	27,00	51,00	38,6429
Емоційний_комфорт	28	18,00	84,00	56,7143
Прагнення_домінації	28	22,00	55,00	44,3571
N валідних (по списку)	28			

Описова статистики групи з низьким рівнем РОК Додаток 4.2.

	N	Мінімум	Максимум	Середнє значення
Екстраверс_Інтроверс	26	22,00	68,00	52,4231
Привязаність_Відокремленість	26	34,00	72,00	67,7308
Самоконтроль_Імпульсивність	26	15,00	70,00	48,0000
Емоціональна_стійкість_не стійкість	26	16,00	72,00	43,6923
Експресивність_Практичність	26	16,00	75,00	47,6538
Влада	26	18,00	36,00	24,9615
Досягнення	26	19,00	24,00	20,9615
Гедонізм	26	30,00	63,00	42,4231
Стимуляція	26	14,00	37,00	43,9231
Самостійність	26	26,00	64,00	43,6923
Універсалізм	26	15,00	38,00	24,4231
Щедрість	26	21,00	42,00	38,5769
Традиційність	26	27,00	54,00	46,9231
Конформність	26	29,00	56,00	50,8462
Безпека	26	35,00	69,00	49,8077
Прийняття_інших	26	18,00	44,00	31,1154
Прийняття_себе	26	25,00	47,00	30,2554
Інтернальність	26	12,00	42,00	30,1154
Самосприйняття	26	30,00	51,00	38,1154
Емоційний_комфорт	26	44,00	82,00	58,7692
Прагнення_домінації	26	22,00	54,00	44,5000
N валідних (по списку)	26			